

СОВЕТ ШАДЧИНСКОГО
СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ
МАМАДЫШСКОГО
МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

ул.Молодежная, д.18, с. Шадчи,
Мамадышский район,
Республика Татарстан, 422145

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
МАМАДЫШ МУНИЦИПАЛЬ
РАЙОНЫ ШӘДЧЕ АВЫЛ
ЖИРЛЕГЕ СОВЕТЫ

Яшьләр ур., 18 нче йорт, Шәдче авылы,
Мамадыш районы,
Татарстан Республикасы, 422145

тел.(факс): (85563) 2-52-24; e-mail: Shad.Mam@tatar.ru, www:mamadysh.tatarstan.ru

Решение
«11» апрель 2018 ел

Карар
№ 1-32

«Татарстан Республикасы Мамадыш муниципаль районының Шәдче авыл жирлеген» муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслау турында

«Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль закон, «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлдәгә 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы, Россия Федерациясе Төзелеш һәм торак-коммуналь хужалык министрлыгының 2017 елның 13 апрелдәгә 711/пр номерлы «Жирлекләр, шәһәр округлары, шәһәр эчендәгә районнар территорияләрен төзекләндерү кагыйдәләрен әзерләү өчен методик рекомендацияләрен раслау турында» боерыгы, «Татарстан Республикасы Мамадыш муниципаль районының Шәдче авыл жирлеген» муниципаль берәмлеге Уставы нигезендә, Шәдче авыл жирлеген территориясендә объектларны төзекләндерүнең бердәм таләпләрен билгеләү максатларында, Мамадыш муниципаль районы Шәдче авыл жирлеген Советы **КАРАР КАБУЛ ИТТЕ:**

1. «Татарстан Республикасы Мамадыш муниципаль районының Шәдче авыл жирлеген» муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен икенче укылышта 1 нче кушымта нигезендә расларга.

2. Әлеге карарны авыл жирлеген мәгълүмат стендларында, Мамадыш муниципаль районының mamadysh.tatarstan.ru рәсми сайтында, Татарстан Республикасының хокукый мәгълүматының рәсми порталында (pravo.tatarstan.ru) урнаштыру юлы белән бастырып чыгарырга (халыкка житкерергә).

3. Әлеге карар Татарстан Республикасының хокукый мәгълүмат рәсми порталында рәсми басылып чыккан көннән үз көченә керә (pravo.tatarstan.ru).

4. Әлеге карарның үтәлешен контрольдә тотуны Мамадыш муниципаль районының Шәдче авыл жирлеген башлыгы В.В.Шрыковка йөкләргә.

Мамадыш муниципаль районы
Шәдче авыл жирлеген
Башлыгы, Совет рәисе

/В.В.Шрыков/

Мамадыш муниципаль районының «Шәдче авыл җирлеге» муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү Кагыйдәләре

I кискәк. Гомуми өлеш

Әлеге Татарстан Республикасы Мамадыш муниципаль районының «Шәдче авыл җирлеге» муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү Кагыйдәләре (алга таба –Кагыйдәләр) «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон, «Әйләнә-тирә мохитне саклау турында» 2002 елның 10 гыйнварындагы 7-ФЗ номерлы Федераль закон, «Җитештерү һәм куллану калдыклары турында» 1998 елның 24 июнендәге 89-ФЗ номерлы Федераль закон, «Җирлекләр, шәһәр округлары, шәһәр эчендәге район территорияләрен төзекләндерү кагыйдәләрен әзерләү өчен методик тәкъдимнәр раслау турында» Россия Федерациясе Төзелеш министрлыгының 2017 елның 13 апрелдәге 711/пр номерлы боерыгы нигезендә эшләнде.

1 бүлек. Гомуми нигезләмәләр

1. Әлеге кагыйдәләр Татарстан Республикасы Мамадыш муниципаль районының «Шәдче авыл җирлеге» муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү буенча, шул исәптән тиешле биналарның һәм корылмаларның фасадлары һәм коймаларының тышкы кыяфәтенә карата, шулай ук биналарның (биналарның) һәм корылмаларның якын-тирә территорияләрен төзекләндерүдә милекчеләренә катнашу тәртибен, төзекләндерү объектлары элементларын, шул исәптән мәгълүмат конструкцияләрен, кече архитектура формаларын, шул исәптән кече архитектура формаларын төзекләндерү, планлаштыру, урнаштыру һәм карап тотуга карата бердәм нормалар һәм таләпләрен, ял итү урыннары (мәйданчыклар һәм ял итү зоналары), машина туктап тору мәйданчыклары, яшелләндерү элементлары, балалар мәйданчыклары, спорт мәйданчыклары, төзелеш мәйданчыклары, хайваннарны урамда йөртү һәм дрессировкалау өчен мәйданчыклар, коймалар (киртәләр), тышкы яктырту объектлары (чаралары) урыннарын планлаштыру, урнаштыру һәм карап тоту тәртибен билгели.

2. Әлеге Кагыйдәләр Татарстан Республикасы Мамадыш муниципаль районының «Шәдче авыл җирлеге» муниципаль берәмлеге(алга таба - муниципаль берәмлек) территориясендә барлык юридик һәм физик затлар тарафыннан үтәләше мәжбүри булып тора.

3. Муниципаль берәмлек территориясен төзекләнדרүне түбәндәге органнар тәмин итә:

оештыру һәм контроль функцияләрен гамәлгә ашыручы Башкарма комитетның тармак (функциональ) органнары;

- муниципаль берәмлекне карап тоту һәм төзекләнדרү эшләрен башкаручы оешмалар;

- юридик затлар һәм шәхси эшкуарлар(алга таба - оешмалар), шулай ук гражданның булган мөлкәтне һәм аның янындагы территорияләргә тотуны гамәлгә ашыручы гражданны.

4. Төзекләнדרү эшчәнлегендә катнашучылар булып түбәндәгеләр тора:

- төзекләнדרүгә таләп формалаштыручы һәм тәкъдим ителгән карарларны бәяләүдә катнашучы муниципаль берәмлек халқы. Аерым очрақларда муниципаль берәмлек халқы эшләргә башкаруда катнаша. Халык түбәндәге ижтимагый оешмалар һәм берләшмәләр тарафыннан тәкъдим ителгән мөмкин:

- техник заданиенә формалаштыручы жирле үзидарә органнары вәкилләре башкаручыларны сайлау һәм үз вәкәләтләре чикләрендә финанслауны тәмин итәләр;

- муниципаль берәмлек территориясендә эшчәнлек алып баручы хужалык итүче субъектлар, алар төзекләнדרү буенча чараларны финанслауда катнаша алалар;

- һөнәри жәмәгәтчелек вәкилләре, шул исәптән ландшафт архитекторлары, төзекләнדרү һәм яшелләнדרү белгечләре, төзекләнדרү концепцияләрен һәм проектларын эшләүче архитекторлар һәм дизайнерлар, эш документлары;

- эшләргә башкаручылар, төзекләнדרү һәм яшелләнדרү, шул исәптән кече архитектура формаларын төзү буенча белгечләр;

- территорияне төзекләнדרү белән кызыксынган башка затлар.

5. Физик һәм юридик затлар, оештыру-хокукый формаларына бәйсез рәвештә, үзләренә милек хокукында яки башка әйбер хокукында булган жир кишәрлекләргә вакытында һәм сыйфатлы итеп жыештыруны һәм карап тотуны законнар, әлегә кагыйдәләр һәм муниципаль хокукый актлар нигезендә тәмин итәргә бурычлы.

2 бүлек. Төшенчәләр һәм билгеләмәләр

6. Әлегә Кагыйдәләрдә түбәндәге төшенчәләр кулланыла:

1) **территорияне төзекләнדרү** - муниципаль берәмлек территориясен төзекләнדרү кагыйдәләрендә билгеләнгән чаралар комплексын гамәлгә ашыру эшчәнлегенә, ул гражданның яшәү шартларының уңайлылыгын тәмин итүгә һәм яхшыртуга, муниципаль берәмлек территориясенә санитария һәм эстетик торышын яхшыртуга, торак пунктлар территорияләргә һәм мондый территорияләрдә урнашкан объектларны, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләргә, жир кишәрлекләргә, биналарны, корымаларны, территорияләргә карап тотуға юнәлдерелгән;

2) **якын-тирә территория**-мондый жир кишәрлеге барлыкка килгән һәм чикләре Россия Федерациясе субъекты законы белән билгеләнгән тәртип нигезендә муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре белән билгеләнгән очракта, бина, төзелмә, корылма, жир кишәрлеге янәшәсендәге гомуми файдаланудагы территория;

3) **төзекләндерү элементлары**-декоратив, техник, планировка, конструктив жайланмалар, яшелләндерү элементлары, төрле жиһазлар һәм бизәү элементлары, шул исәптән биналарның, корылмаларның, корылмаларның фасадларының, кече архитектура формалары, капитал булмаган стационар булмаган корылмалар һәм корылмалар, мәгълүмат щитлары һәм территорияне төзекләндерүнең состав өлешләре буларак кулланыла торган күрсәткечләр;

4) **туплаучы бункер** - 2 кубометрдан артык зур габаритлы һәм башка чүп жыю өчен махсулаштырылган савыт;

5) **ишегалды территориясе**-бер яки берничә күп фатирлы йорт янындагы һәм анда яшәүче затларның гомуми кулланылышында булган һәм аларның эшләвен тәмин итә торган территория. Күп фатирлы йортларның ишегалды территориясендә балалар мәйданчыклары, ял итү урыннары, киём киптерү, автомобиль кую урыннары, яшел үсентеләр һәм башка жәмәгать кулланылышы объектлары урнашырга мөмкин;

6) **балалар мәйданчыгы** - балалар уеннары өчен билгеләнгән объектлар (таулар, карусельләр, таганнар, комлыклар һәм (яисә) башка шундый объектлар) урнашкан жир кишәрлеге;

7) **газон** - каты өслекле булмаган, чирәмле һәм (яисә) биләгән жир кишәрлеге өсте табигый яки ясалма барлыкка килгән чирәмле жир яисә агач-куак үсемлекләре өчен, ясалма яшелләндерү өчен билгеләнгән жир кишәрлеге;

8) **яшел утыртмалар** - агаччыл-куаклыклы һәм табигый һәм ясалма барлыкка килгән үләнчел үсемлекләр;

9) **жир эшләре** - гомуми файдаланудагы автомобиль юлларының, башка күчәмсез мөлкәт объектларының бүлөп бирелгән полосасы чикләрендә биналарны, жир асты һәм жир өсте инженер челтәрләрен, корылмаларны, юл өслекләрен төзегәндә, реконструкцияләгәндә һәм ремонтлаганда субайлар кагуга һәм субай өстенә корылмалар коруга бәйлә эшләр (шул исәптән авария-торгызу корылмаларын) башкару (сукалау эшләреннән тыш), шулай ук тышкы төзекләндерү элементларын бозуга бәйлә 50 сантиметрдан артыграк урынны грунт белән каплау;

10) **инженерлык коммуникацияләре** - үз эченә суүткәргеч, канализация, жылылык, торба үткәргечләр, электр тапшыру линияләре, элемент һәм башка инженерлык корылмалары, су агызу юлларын алган жир асты коммуникацияләре су жыю урыннары, шулай ук башка коммуникацияләр һәм алар белән бәйлә жир өсте һәм жир өсте объектлары (корылмалар) һәм элементлар (коймалар, саклагычлар, торба үткәргечләр терәкләре, кое люклары түбәләре, яңгыр сулары һәм вентиляция рәшәткәләре, төрле ярдәмчел жайланмалар һәм агрегатлар, урам-су талау колонкалары) яисә эшләнеп ятучы

башка инженерлык корылмалары;

11) **контейнер** - каты коммуналь калдыктарны жыю өчен хезмэт итүче 2 куб метрга кадэр күлэмле махсуслаштырылган сыешлык;

12) **контейнер майданчыгы** - жир кишэрлегендэ кирэкле санда контейнерлар һәм бункерлар урнаштырып, чүп-чар жыю һәм вакытлыча саклау өчен махсус жиһазландырылган майданчык;

13) **компенсацион яшеллэндерү** - юкка чыгарылган яки зыян күргәннәре урынына яшел үсентеләрне янаданутырту;

14) **кече архитектура формалары** (алга таба - МАФ) - монументаль элементлар - декоратив бизэлеш, жайланма өчен мобиль һәм вертикаль яшеллэндерү (беседкалар, аркалар, бакча-парк скульптурасы, вазоннар, чэчэк түтэлләр, шпалерлар), су жайланмалары (фонтаннар, бюветлар, декоратив сулыклар), муниципаль жиһазлар (жәмэгать киңлекләре, рекреацияләр һәм ишегаллары территорияләрендэ урнаштырылган ял эскәмияләре; эскәмияләр, майданчыктарда өстэл уеннары өстэлләр, сезонлы кафелар өчен бакча һәм урам жиһазлары), коммуналь-көнкүреш һәм техник жиһазлар (көнкүреш чүпләрен жыю контейнерлары, урналар, почта ящиклары, инженерлык жиһазлары элементлары), карау люклары һ.б.

15) **ордер** - жир һәм төзелеш эшләрен житештерүгә хокук бирэ торган документ;

16) **тышкы яктырту объектлары (чаралары) (яктырту жайланмалары)** - урамнарда, скверларда, паркларда, мондый яктырту өчен махсус билгелэнгән баганаларда, диварларда, биналарның һәм корылмаларның түшәмәләрендэ, металл, тимер-бетон һәм башка конструкцияләрдэ, биналарның, корылмаларның һәм жәмэгать кулланышындагы башка урыннарда урнашырга мөмкин булган тышкы яктырту приборлары (яктырткычлар, прожекторлар).;

17) **төзеклэндерү проекты** - территорияне һәм башка төзеклэндерү объектларын төзеклэндерү буенча проект чишелешләрен (шул исәптән төсләрне) билгели торган текст һәм график формадагы материалларны үз эченә алган документлар;

18) **хайваннарны йөртү һәм дрессировкалау өчен майданчык** - территориянең йорт хайваннарын урамда йөртү һәм өйрәтү өчен билгелэнгән аерым участогы;

19) **машиналар туктап торум майданчыгы**—жиңел автомобильләре һәм башка мототранспорт чараларын (мотоцикллар, мотороллерлар, мотоколяскалар, мопедлар, скутерлар) саклау (стоянкалар) өчен билгелэнгән махсус ачык майданчык;

20) **яшел утыртмаларга зыян китерү** - яшел үсентеләрнең жир өсте өлешенә һәм тамыр системасына механик, химик һәм башка төрле үсүен туктата торган зыян китерү, шул исәптән яшел үсентеләрне яки туфрактарны зарарлы матдәләр белән пычрату;

21) **төзеклэндерүобъектын карап тоту-** төзеклэндерүобъектларының, аларның аерым элементларының техник, физик, санитария һәм эстетик халәтендә чисталык, аларны тиешле тәртиптә тотуне тээмин итү;

22) **территорияне карап тоту** - территорияне һәм төзеклэндерү объектларын, аларның аерым элементларын тиешле техник, физик, эстетик халәтендә жыештыру һәм тоту буенча чаралар һәм эшләр комплексы;

23) **спорт майданчыгы** - өслегендә физик культура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен билгелэнгән объектлар урнашкан жир кишәрлеге (баскетбол щитлары, бруслар, гимнастик стеналар, турниклар һәм (яисә) башка шундый объектлар);

24) **төзелеш майданчыгы** - яна (шул исәптән төгәлләнмәгән төзелеш объектлары) төзү урыны, шулай ук күчемсез мөлкәтнең гамәлдәге объектларын реконструкцияләү, техник яктан яңадан үзгәртү һәм (яисә) ремонтлау, сүтү урыны, шулай ук корылмаларны төзү һәм (яисә) монтажлау, ремонтлау һәм (яисә) техник яктан яңадан үзгәртү урыны;

25) **гомуми файдаланудагытерриторияләр-** алардан һәркем тоткарлыксыз файдалана торган территорияләр (шул исәптән майданнар, урамнар, юллар, яр буйлары, гомуми файдаланудагы су объектларының яр буе полосалары, скверлар, бульварлар һ.б.);

26) **каты коммуналь калдыклар** - каты коммуналь калдыклар-физик затлар куллану процессында торак урыннарда барлыкка килә торган калдыклар, шулай ук шәхси һәм көнкүреш ихтияжларын канәгатьлэндерү максатларында физик затлар тарафыннан аларны торак урыннарда куллану процессында үзләренең куллану үзлекләрен югалткан товарлар. Каты коммуналь калдыкларга шулай ук юридик затлар, шәхси эшмәкәрләр һәм физик затлар эшчәнлеге процессында барлыкка килә торган куллану процессында торак урыннарда барлыкка килә торган калдыклар составы буенча охшаш калдыклар да керә;

27) **территорияне жыештыру** - территорияне даими рәвештә чүп-чардан, кардан, боздан, пычрактан һәм моның өчен махсус бүлеп бирелгән житештерү һәм куллану калдыкларын һәм (яисә) башка чүп-чарданчистарту, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген тээмин итүгә юнәлдерелгән башка чаралар комплексына бәйле чаралар;

28) **урна** - чүп-чар жыю өчен хезмәт итүче махсулаштырылган сыешлык;

29) **төзеклэндерү объектлары элементлары** - конструктив һәм төзеклэндерү объектларының функциональ өлешләре, аларның тышкы кыяфәтен билгели торган, төзеклэндерү объектларын визуаль кабул итүне, шулай ук аларның функциональ билгеләнеше нигезендә төзеклэндерү объектларыннан файдалануны (эксплуатацияне) тээмин итә торган элементлар;

30) **яшеллэндерү элементлары** - скверлар, парклар, сәнэгать һәм торак төзелешендә, ижтимагый-административ үзәкләрдә, шулай ук урамнарда һәм магистральләрдә, шулай ук яшеллэндерү өчен билгелэнгән территорияләр;

31) **өслекләрне үзара бәйләү элементлары** - борт ташларының төрле төрләре, пандуслар, баскычлар;

32) **хужалык майданчыклары** - йорт яны территориясендә махсус жиһазландырылган, хужалык өчен билгеләнгән майданчыклар, киёмнәрне киптерү, келәмнәр һәм йорт эйберләрен, тузан жыйгычларны чистарту урыны.

II кисәк. Объектларга, төзекләндерү элементларына таләпләр һәм аларның эчтәлегә

3 бүлек. Гомуми таләпләр

7. Торак мохитне, урамнарны һәм юлларны, төзекләндерү объектларын, мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү объектларын проектлаганда, төзекләндергәндә һәм карап тотканда, халыкның аз мобильле төркемнәре өчен тирәлекнең уңайлы булуы, һәркем файдалана алырлык булу, шул исәптән әлегә объектларны халыкның төркемнәрен хәрәкәتكә китерүче элементлар һәм техник чаралар белән тәмин итү күздә тотыла.

8. Халыкның аз мобиль төркемнәрен хәрәкәتكә китерүче техник чараларны һәм жайланмаларны проектка, төзү, урнаштыру расланган проект документациясе нигезендә заказчы тарафыннан яңа төзелгән вакытта гамәлгә ашырыла.

9. Муниципаль берәмлекнең гомуми файдалану территорияләрендә түбәндәгеләр тыела:

1) территорияне металл ватыклары, төзелеш һәм көнкүреш чүп-чары белән тугырырга, эскертләр һәм туюкланган авыл хужалыгы продукциясе һәм калдыклар куярга, ягулык-майлау материаллары, нефть продуктлары белән пычратырга, калдыклардан чүплекләр кору;

2) махсус билгеләнгән урыннардан һәм калдыклар жыю өчен контейнерлардан тыш калдыкларны һәм чүп-чарны урнаштыру;

3) стационар булмаган сәүдә объектларын, шулай ук ял итү өлкәсендә хезмәт күрсәтү өлкәсе объектларын (аттракционнар, кабартылган батутлар, велосипедлар, роликлар прокаты һәм халыкның ялын һәм күңел ачуын оештыру өчен кулланыла торган башка шундый объектлар) билгеләнгән тәртипне бозып урнаштыру;

4) реклама-мәгълүмат материалларын яшел утыртмаларда (агачларда, куаклыктарда һәм су үткәргечләрендә, торбаларда, урам коймаларында һәм баганаларда, асфальт өслекләрдә һәм жәелмәгән башка плиталы өслекләрдә урнаштыру;

5) махсус билгеләнгән урыннардан тыш, автотранспорт чараларын юарга һәм чистарту;

6) пычрак йөкләрне, тузанлы йөкләрне, эретмәләрне, яфракларны, калдыкларны брезент белән капламыйча яисә юлларның пычрануын булдырмый торган башка материал белән күчерү;

7) стационар булмаган объектларны үз белдегә белән урнаштыру;

8) тиешле рәхсәттән (ордер) башка жир эшләрен уздыру;

9) бу максатлар өчен билгеләнмәгән урыннарда грунт, чүп-чар, калдыклар,

кар, боз чыгарырга һәм аларны түгү;

10) урамнарда, тротуарларда, газоннарда төзелеш материалларын кую, квартал эчендәге юлларны һәм гамәлдәге законнарны бозуга илтә торган юлларны каплап кую;

11) тәмәке төпчөклөрөн, кәгазьне, чүп-чарны газонга, тротуарларга, урамнар, майданнар, ишегаллары территорияләренә, паркларга, скверларга һәм башка жәмәгать урыннарына ташлау;

12) бакча диваннарының, эскәмияләренң терәлеп утыра торган жирләренә менеп утыру, урналарны, урам яктырту фонарьларын, башка кече архитектура формаларын пычрату яисә юкка чыгару;

13) катнашманы һәм көнкүреш чүп-чарын кое капкачларына, су кабул итү рәшәткәләренә яңгыр канализациясенә, лотоклар, кюветларга салу;

14) чүп-чар, яфрак һәм коры үләннәрне, тара, житештерү калдыкларын, каты коммуналь калдыкларны яндыру, учаклар кабызу, шул исәптән предприятиеләрнең эчке территорияләрендә һәм шәхси биләмәләрдә янгынга каршы чаралар күрмичә чүп яндыру (ябык савытлар һәм янғын сүндерү чаралары булырга тиеш);

15) шушы максатларга туры килмәгән урыннарда урам сәүдәсен оештырырга;

16) үз белдеге белән фасадны яңадан жиһазлау, барлык типтагы гаражларны, чүпләүчеләрне, базларны, утын сарайларын, будкаларны, күгәрчен ояларын, теплицаларны, лапасларны һәм башка корылмаларны урнаштыру, шулай ук билгеләнмәгән урыннарда тышкы мөгълүмат йөртүчеләр, кече архитектура формаларын урнаштыру;

17) яшел утыртмаларга зыян китерү, аларны сындыру, бозу һәм юкка чыгару, агач кәүсәләрен үз белдеген белән кисү, агачларга гамак һәм таган, кер киптерү өчен баулар бәйләү, аларга кадак кагу;

18) газоннарны бозу һәм юк итү;

19) юл өслекләренң юл өлешенә, гамәлдәге законнарны бозып, кар чыгару;

20) йорт хайваннарын, кош-кортны урамда, авыл хужалыгы жирләрендә, махсус билгеләнгән урыннардан тыш (көтүлекләрдән тыш) урамда, авыл хужалыгы жирләрендә йөртү;

21) эре габаритлы чүп-чарны, көнкүреш техникасын һәм жиһазларын, агач йомычкаларын, эре габаритлы чүп-чар чыгаруга шартнамә булмаганда һәм гамәлдәге законнарны бозып, контейнер майданчыкларына кую;

22) гамәлдәге законнарны бозып, комплектлаштырылган (төзәтелмәгән) транспорт чарасын урнаштыру һәм саклау;

23) чишмәләр, су үткәргеч колонкалар, елгалар, күлләр һәм ясалма (декоратив) сулыклар ярларында кое янында автотранспорт чараларын юарга, кер юарга, хайваннар коендырырга, юынырга ярамый;

24) торақ йорт янындагы территориядә, йорт янындагы территориядән читтә тирес чыгару;

25) йорт яны территорияләрендә, урам юллары, урамнарда, урамнардан читтә һәм бу максат өчен билгеләнмәгән башка урыннарда жайланмалар көйләү, су сиптерү урыннарын, житештерү һәм куллану калдыкларын чыгару, йорт яны территорияләрендә, урам юллары, урамнарда, урамнардан читтә һәм бу максат өчен билгеләнмәгән башка урыннарда сыек калдыклар ташлау. Торак биналарда канализациясе булмаган урыннарда бәдрәф һәм юынтык сулар өчен чүп базлары каралган, алар эре предметларның чокырга элэгүенә комачаулый торган рәшәткәле стеналар һәм капкачлар белән капланган булырга тиеш;

26) рельслар, бүрәнәләр, тимер балкалар, торбалар, кирпеч һәм башка авыр предметлар төяү-бушату эшләрен башкарганда ишелеп төшү, машиналарның каты өслекле урамнары буйлап, жәяүлеләр юлларында йөрүе, тротуарларда һәм газоннарда зур йөк транспортының хәрәкәте һәм туктап торуы тыела;

27) торак пункт территориясенә автотранспорт көпчәкләре белән грунт һәм пычрак алып чыгу;

28) торак пунктлар чикләрендә яшелләнделгән территорияләрдә (газоннарны, чәчәкләкләрне һәм үләнчел үсемлекләр биләгән башка территорияләрне дә кертеп), балалар һәм спорт майданчыкларында, хайваннарны йөртү өчен майданчыкларда, шулай ук йорт яны территориясендә урнашкан хужалык майданчыкларында транспорт чараларын урнаштыру.

4 бүлек. Балалар майданчыклары

10. Балалар майданчыклары төрле яшьтәге балаларның уеннары һәм актив ялы өчен оештырыла: мәктәпкәчә (3 яшькә кадәр), мәктәпкәчә (7 яшькә кадәр), кече һәм урта мәктәп яшендәгеләр өчен (7-12 яшь), яшүсмерләр өчен (12-16 яшь) каралган. Балалар майданчыклары төрле яшь төркемнәре өчен аерым майданчыклар рәвешендә яисә зонировкалы комплекслы уен майданчыклары буларак яшь мәнфәгатьләренә карап оештырылырга мөмкин.

11. Майданчыкларның урнашу күләмнәре һәм шартлары, норматив нормалар һәм кагыйдәләр таләпләрен исәпкә алып, балаларның яшь төркемнәренә һәм муниципаль берәмлектә торак төзелешен урнаштыру урынына карап проектлана.

12. Балалар майданчыкларын урнаштыру инженерлык коммуникацияләре хужалары белән килештерелергә тиеш.

13. Балалар майданчыкларын транзит жәяүлеләр хәрәкәтеннән, машина узу юлларыннан, борылыш майданчыкларыннан, кунаклар өчен стоянкалардан, чүп-чар жыю майданчыкларыннан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлыча саклау участкаларыннан аерып алынырга тиеш. Балалар майданчыкларына керү юлларын машина юлында оештырырга ярамай.

5 бүлек. Спорт майданчыклары

14. Спорт майданчыклары халыкның барлык яшь төркемнәре физкультура һәм спорт белән шөгыйльләнү өчен билгеләнгән, аларны торак һәм рекреация

билгеләнешендәге территорияләр, спорт корылмалары участоклары, мәгариф учреждениеләре участоклары составында проектларга кирәк.

15.15. Үсемлекләргә майданчык периметры буйлап урнаштырырга, майданның кырыеннан кимендә 2 метр ераклыкта тиз үсә торган агачлар утыртырга кирәк. Бик күп санда очып йөри торган, мул уңыш бирә торган һәм иртә коела торган яфраклы агачлар һәм куаклыklar кулланырга кирәкми. Майданны киртәләү өчен вертикаль яшелләндерү кулланырга кирәк.

16.16. Майданчыклар 2,5-3 м биеклектәге чөптәргә коймалар белән жиһазландырылырга тиеш, ә спорт майданчыклары янәшәсендәге урыннарда - 1,2 м биеклектә.

17. Спорт майданчыкларын урнаштыру инженерлык коммуникацияләре хужалары белән килештерелгә тиеш.

6 бүлек. Вақытны файдалы уздыру һәм ял итү майданчыклары

18. Өлкәннәр өчен вақытны файдалы уздыру һәм ял итү майданчыкларын торақ төзелеше участкаларында, жирлекнең яшелләндерелгән территорияләрендә, паркларда һәм урман паркларында урнаштырырга кирәк.

19. Ял майданчыгында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә түбәндәгеләр керә: өслекнең каты төрләре, майданчыкның газон белән бәйләнгән элементлары, яшелләндерү, ял итү өчен эскәмияләр, эскәмияләр һәм өстәлләр, урналар (ким дигәндә, һәр эскәмия янында), яктырту жиһазлары.

20. Яктырту жиһазлары эшчәнлеген майданчык урнашкан территорияне яктырту режимында тәмин итәргә кирәк.

21. Аларга тоткарлыксыз кереп йөрү һәм инвалидлар һәм халыкның башка аз мобильле төркемнәре тарафыннан файдалану өчен жайланмасыз ял майданчыкларын планлаштыру һәм төзекләндерү рөхсәт ителми.

22. Майданны плитә белән каплауны проектларга кирәк. Ял майданчыкларын һәм балалар майданчыкларын берләштергәндә, балалар уеннары зонасында өслекнең каты төрләрен урнаштыру рөхсәт ителми.

23. Ял итү урыннары территориясә көн саен чүп-чардан һәм чит предметлардан чистартыла. Агач, куак һәм үләннәргә вақытында чабарга кирәк

24. Юллар, коймалар, эскәмияләр, ял итү урыннарында чүп савытлары төзек хәлдә булырга тиеш. Чүп савытлардан иртәнге сәгәткә кирәк булган саен чыгарыла, ләкин тәүлегенә бер тапкырдан да ким түгел.

25. Ял итү урыннарын тышкы яктырту чаралары төзек хәлдә булырга тиеш, яктырту арматурасы һәм/яки яктырту терәгендә механик зарарланулар һәм күгәрәк булмаска тиеш, плафоннар чиста булырга тиеш һәм аларда чатнаган, ватылган жирләргә булмаска тиеш.

7 бүлек. Этләргә йөртү һәм (яисә) өйрәтү өчен майданчыклар

26. Этләрне йөртү һәм (яисә) өйрәтү майданчыклары гомуми файдалану территорияләрендә, яшел утыртмалардан азат булган территорияләрдә, I нче класслы магистраль линияләренең техник зоналарында, 110 кВт көчәнеше электр линияләре астында, беренче һәм икенче поясларны су белән тәмин итү чыганакларының санитар зонасыннан читтә урнаштырыла.

27. Этләрне йөртү һәм (яисә) өйрәтү майданчыкларының зурлыгы 400-600 кв.м, башка территорияләрдә 800 кв.м тәшкил итәргә тиеш, барлыкка килгән төзелеш шартларында, булган территориялә мөмкинлекләрдән чыгып, майданчыкларының кечерәйтелгән күләме кабул ителә. Майданчыкларының 400 метрдан да артык булмавын тәмин итәргә кирәк. Тыгыз торак төзелеше булган территориядә - 600 м дан артык түгел. Майданчык чигеннән алып торак һәм жәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр араны кимендә 25 метр, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт майданчыклары участкаларына кадәр 40 метрдан да ким булмаган күләмдә кабул итәргә кирәк.

8 бүлек. Автостоянкалар майданчыклары

28. муниципаль берәмлектә автостоянкаларының түбәндәге төрләре каралган: автомобильләренә кыска вакытлы һәм озак саклау урыннары; урамнар; урамнан тыш («кесәләр» рәвешендә һәм автомобиль юлларынан чигенүләр); кунаклар өчен (торак төзелеше участогында); халык автомобильләрен саклау өчен (микрорайон); объектта яисә объектлар төркемнәрендә); башкалар (йөк автомобильләре, һ.б.).

29. Транспорт чараларының һәр тукталышында, шул исәптән социаль, инженерлык һәм транспорт инфраструктурасы объектлары (торак, ижтимагый һәм житештерү биналары, төзелмәләр һәм корылмалары, шул исәптән физкультура-спорт оешмалары, мәдәният оешмалары һәм башка оешмалар урнашкан), ял итү урыннары янында, бушлай машина кую урыны (бер урыннан да ким түгел) I, II төркем инвалидлар белән идарә ителә торган транспорт чараларының, шулай ук III төркем инвалидлар тарафыннан Россия Федерациясә Хөкүмәтә билгеләгән тәртиптә транспорт чараларының һәм инвалидларны һәм (яисә) инвалид балаларны йөртүче транспорт чараларының кимендә 10 проценты өчен (бер урыннан) бүлеп бирелә. Күрсәтелгән транспорт чараларында "Инвалид" тану билгесе билгеләнергә тиеш. "Инвалид" тану билгесен индивидуаль файдалану өчен бирү тәртибе Россия Федерациясә Хөкүмәтә тарафыннан бирелгән вәкаләткә ия башкарма хакимият федераль органы тарафыннан билгеләнә. Билгеләнгән урыннарны машина кую өчен башка транспорт чаралары биләргә тиеш түгел.

Автостоянкалар майданчыкларында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегә үз эченә түбәндәгеләрне ала: өслекнең каты төрләре (тимер-бетон, бетон, асфальт-бетон, вак таш, грунт өслекләре), өслекләренә үзара бәйләү элементларын, киртәләр, чүп-чар өчен чүп савытлары яисә кечкенә контейнерлар, яктырту җайланмалары һәм мәгълүмат җиһазлары.

Автомобильләрне озак саклау өчен түбәле урыннар, жиңел бокс корылмалары, күзәтү эстакадалары белән жиһазландыру рөхсәт ителә.

31. Ижтимагый киңлекләрне һәм ишегалды территорияләрен планлаштырганда газоннарда транспорт чаралары парковкасын булдырмау максатларында махсус киртәләр кую рөхсәт ителә.

30. Автомобиль тукталышлары майданчыкларын урнаштыру инженерлык коммуникацияләре хужалары белән килештерелергә тиеш.

9 бүлек. Каты коммуналь калдыкларны жыю өчен контейнерлар урнаштыру майданчыклары

33. Коммуналь калдыкларның аерым төркемнәрен жыю өчен контейнер майданчыклары һәм майданчыкларны калдыкларны алу вакыты турында белешмәләр, әлеге эшне башкаручы оешма исемнәре һәм майданчыкны карап тоту буенча сыйфатлы һәм үз вакытында эшләү өчен җаваплы затның контактлары, шулай ук автотранспорт хужаларын контейнерларны бушата торган махсуслаштырылган автотранспорт подъездына кертүнең ярамавы турында кисәтә торган мәгълүмат белән тәмин итәргә кирәк.

34. Мондый майданчыкларның булуын, коммуналь калдыклар жыелырга мөмкин булган теләсә кайсы функциональ билгеләнештәге территорияләр һәм участоклар составында да күздә тотарга кирәк.

35. Контейнер майданчыгының зурлыгын калдыкларны жыю өчен кулланыла торган, ләкин санитар-эпидемиологик таләпләр белән каралмаган бурычлардан, габаритлардан һәм контейнерлар саныннан чыгып билгеләргә кирәк.

10 бүлек. Урамнар (шул исәптән жәяүлеләр өчен) һәм юллар.

36. Гомуми файдаланудагы автомобиль юлларын, гомуми файдаланудагы автомобиль юлларын төзекләндерү элементларын төзекләндерүгә юнәлдерелгән чаралар «Россия Федерациясендә автомобиль юллары һәм юл эшчәнлегенә турында һәм Россия Федерациясенә аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хакында» 2007 елның 08 ноябрәндәге 257-ФЗ номерлы Федераль законга һәм башка норматив хокукый актларга каршы килмәгән өлешендә һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актларына һәм гомуми файдаланудагы автомобиль юлларына карата таләпләрне билгели торган норматив-техник документлар нигезендә гамәлгә ашырыла.

37. муниципаль берәмлек территориясендә жәяүлеләр өчен коммуникацияләр булдырганда һәм төзекләндергәндә түбәндәгеләрне тәмин итәргә кирәк: транспорт коммуникацияләре белән кисешкән урыннарның минималь санын, жәяүлеләр өчен коммуникацияләр системасының өзлексез булуын тәмин итәргә кирәк, инвалидларны да, халыкның аз мобильле төркемнәрен дә кертәп, кешеләрнең куркынычсыз, тоткарлыксыз һәм уңайлы хәрәкәт итүе һәм бу территорияне яшәлләндерү мөмкинлегенә.

38. Жәяүлеләр йөри торган тротуарларны планлаштырганда, санитария кагыйдәләре һәм нормалары таләпләре нигезендә халыкның азмобиль төркемнәре өчен махсус жиһазландырылган урыннарны инвалидларның һәм аларның озатып йөрүче башка төркемнәренә биналарга һәм корылмаларга тоткарлыксыз керә алуны күздә тотарга кирәк.

39. Урамнарны һәм юлларны төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: юл полотносының һәм тротуарларның каты өслекләрен каплау элементлары, урамнар һәм юлларның -якларын яшелләндерү, чүп свитлары, эскәмияләр кырына кечкенә контейнерлар, куркыныч урыннарны киртәләү, яктырту жиһазлары, юл хәрәкәте мәгълүматын (юл билгеләре, разметкалар, светофор жайланмалар).

40. Юл өслегенә төрләр һәм конструкцияләре урамның категориясен исәпкә алып һәм хәрәкәт иминлеген тәмин итеп проектлана.

41. Урамнарны һәм юлларны яшелләндерү проекты эшләгәндә, төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре нигезендә яшел утыртмалардан жир асты коммуникацияләре челтәрләренә һәм урам-юл челтәренә башка корылмаларына кадәр минималь ара билгеләнә.

42. Урам-юл челтәре объектларын жыештыруны тәмин итәләр:

- сәүдә нәтижәләре буенча билгеләнгән подрядчы оешма муниципаль контрактка техник бирем шартлары нигезендә;

- инженерлык коммуникацияләре челтәрләре ремонт-торгызу эшләрен башкарганда милекчеләре карамагында булган оешма ремонт-торгызу эшләрен башкарганда - инженерлык коммуникацияләре челтәрләренә авария урынында юл хәрәкәте куркынычсызлыгын тәмин иткән өчен.

11 бүлек. Өслек төрләре

43. Жир өслеген каплау муниципаль берәмлек территориясендә имин һәм уңайлы хәрәкәт итү шартлары тәмин итә, шулай ук тирәлекнең архитектур-сәнгать йөзен барлыкка китерә.

44. Проектта кулланыла торган өслекнең ныклы, ремонтлана торган, экологик, таймый торган төрен билгеләргә кирәк. Өслек төрләрен сайлау аларның максатчан билгеләнеше нигезендә гамәлгә ашырыла.

12 бүлек. Парклар, скверлар һәм башка яшел зоналар

45. Парклар, скверлар кыска вакытлы ял итүне, йөрүләренә, транзит жәяүлеләр йөрүне оештыру өчен каралган.

46. Парклар һәм скверлар территорияләрендә төзекләндерү элементлары исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: юлларның һәм майданчыкларның каты өслекләре, өслекләренә бәйләү элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, урналар яисә кечкенә контейнерлар чүп-чар, яктырту контейнерлары, жиһазлар, архитектура-декоратив жиһазлар, яктырту жиһазлары.

47. Парклар, скверларны яшеллэндергәндә урамнардан эчке территорияләргә аеручы утыртмалар полосалары каралган: эре ижтимагый биналар алдында - фонтаннар урнаштыру һәм чәчәк түтәлләргә ясап аерып урнаштыру; ял итү өчен майданчыклар оештырырга тәкъдим ителә. Скверларны яшеллэндергәндә яшеллэндерелә торган пространствоны киңәйтү алымнары кулланыла.

48. Парклар, скверлар һәм башка яшел зоналар территориясә көн саен чүп-чардан һәм чит предметлардан чистартыла. Агачларны, куакларны кисү кирәк булган саен башкарыла.

49. Паркларда, скверларда һәм башка яшел зоналарда юллар, киртәләр, эскәмияләр, чүп савытлары төзек хәлдә булырга тиеш. Чүп савытлардан кирәк булган саен алына, ләкин тәүлегенә бер тапкырдан да ким түгел.

50. Паркларда, скверларда һәм башка яшел зоналарда тышкы яктырту чаралары төзек хәлдә булырга тиеш, яктырту арматурасы һәм/яки яктырту баганалары механик зарарланулар һәм күгәрәк, плафоннарда чатнаулар һәм ватылуулар булмаса тиеш.

13 бүлек. Яшеллэндерү

51. Яшеллэндерү - муниципаль берәмлек территориясендә гамәлдәге һәм/яисә төзелә торган яңа табигый комплекслардан актив файдаланып, муниципаль берәмлекнең тотрыклы мохитен булдыруны, шулай ук муниципаль берәмлек территориясендә элек төзелгән яисә элек гамәлдә булган табигый мохитен саклап калуны һәм аны сак тотуны тәмин итә торган территорияне төзеклэндерүнең һәм ландшафт оешмасының состав һәм кирәкле өлеше.

52. Яшеллэндерү эшләргә муниципаль берәмлекнең төзеклэндерү объектларын төзүгә, капитал ремонтлауга һәм реконструкцияләүгә проект документациясен эзерләгәндә планлаштырыла.

53. Агачларны һәм куакларны, шул исәптән корыган һәм авыруларны, кисү муниципаль хокукый актта билгеләнгән тәртиптә бирелә торган рөхсәт нигезендә башкарыла.

54. Эре агачларның сынып төшүе кешеләр гомеренә һәм сәламәтлегенә, биналарның һәм корылмаларның торышына, транспорт хәрәкәтенә, коммуникацияләр эшчәнлегенә янаганда, гадәттән тыш һәм авария очраklarында күрсәтелгән утыртмаларны алдан рөхсәт алмыйча бетерәләр.

55. Ремонтларны кичектергесез уздыру таләп ителә торган объектларда һәм/яки инженерлык коммуникацияләрендә авария хәлендә яшел утыртмаларны сүтү, рөхсәтләргә алдан рәсмиләштермичә, Башкарма комитетка хәбәр итеп башкарыла.

14 бүлек. Кече архитектура формалары (МАФ) һәм урам жиһазлары

56. Кече архитектура формаларын (алга таба – МАФ) төзегәндә һәм төзеклэндергәндә функциональ күптөрлелек, ирекле киңлек булу, жәяүлеләр

һәм автомобиль хәрәкәте интенсивлығы, транспорт төеннәренәң яқынлығы, көн саен территориягә килүче кешеләр санын исәпкә алырга кирәк. Эксплуатацияләүнең барлык шартларын исәпкә алып, объектларның материалларын һәм дизайнын сайларга кирәк.

57. Проектлаштырганда, МАФ сайлаганда түбәндәгеләрне исәпкә алырга кирәк:

- 1) МАФ материалларының һәм конструкциясенең МАФ климатына һәм билгеләнешенә туры килүе;
- 2) вандалларга каршы якланганлык - жимерелүдән, оклейкалардан, язулар һәм сурәتلәр ясаудан;
- 3) МАФ детальләрен ремонтлау яисә алмаштыру мөмкинлеге;
- 4) бозлар һәм кар көртләре барлыкка килүдән саклау, су агып төшүне тәмин итү;
- 5) хезмәт күрсәтү уңайлыктары, шулай ук МАФ һәм конструкция янындагы территорияне механикалаштырылган һәм кулдан чистарту;
- 6) конструкцияләренәң эргономияле булуы (арканың биеклегенә һәм авышлығы, урналарның биеклегенә һәм башкалар);
- 7) әйләнә-тирәдән аерылып тормый торган төсләр;
- 8) потенциал кулланучылар өчен куркынычсызлык;
- 9) башка МАФ һәм әйләнә-тирә архитектура белән стилистик ярашу;
- 10) урнашу зоналары характеристикаларына туры килүе: тротуарлар өчен өчен утилитар, минималистик дизайн, рекреацион зоналар һәм ишегаллары өчен - катлаулырак, декор элементлары белән.

58. МАФ жайланмасына гомуми таләпләр:

- 1) жәяүлеләр өчен каршылык тудырмый торган урнашу;
- 2) кешеләр күп жыелган урыннарда компактлы урнаштыру;
- 3) конструкциянең тотрыклылығы;
- 4) ышанычлы фиксация яисә тәмин итү мөмкинлекләре урнашу шартларына карап күчү;
- 5) МАФның һәр конкрет зонасында мондый зона өчен тәкъдим ителә торган типларның булуы.

59. Урналарны урнаштыруга таләпләр:

- 1) житәрлек биеклек (100 см га кадәр максималь) һәм күләм;
- 2) график вандализмнан саклану өчен рельефлы яисә перфорировкалы булу;
- 3) яңгырдан һәм кардан саклау;
- 4) куелган чиләкләрне һәм чүп капчыкларын файдалану һәм аларның пөхтә урнашуы.

60. Урам жиһазларына, шул исәптән жәмәгать урыннарында урнашкан эскәмияләренәң төрле төрләренә, рекреация жайланмаларына, эскәмияләргә һәм өстәлләргә таләпләр - өстәл уеннары, жәйге кафеларга һ.б.:

- 1) эскәмияләр куюны каты өслекләргә яки фундаментка башкарырга тәкъдим ителә. Ял итү зоналарында, урман паркларында, балалар

мәйданчыкларында өслекнең йомшак төрлөрөнә эскәмияләр кую рөхсәт ителә. Аның фундаменты булган очракта, жир өслегендә чыгып тормый торган итеп ясарга киңәш ителә.

2) рекреацион зоналар эскәмияләре өчен терәткеләр булу, ишегалды зоналары эскәмияләре өчен терәткеләр һәм тотыну урыннары булу, аркалар булмау һәм транзит зоналардагы эскәмияләр өчен тотыну урыннары булмау;

3) махсус сакланыла торган табигать территорияләре территориясендә тактадан, бүрәнәләрдән, урталай ярылган бүрәнәләрдән һәм агач төплөрөннән эскәмияләр һәм өстәлләр ясарга мөмкин.

61. Чәчәклекләрнең (вазоннарның) биекlege, шул исәптән асылмаларның да, автомобильләре очраклы рәвештә эләктереп алуны һәм чүп-чар элөгүне булдырмый калуны тәмин итәргә тиеш.

62. Чикләүләр урнаштырганда түбәндәгеләрне исәпкә алырга кирәк:

1) жәяүлеләрне автомобиль бәрүеннән яклауны тәмин итә торган нык булуы;

2) теләсә кайсы формадагы конструкцияләр төзәргә мөмкинлек бирә торган модульлелек;

3) автомобиль бәрәргә мөмкин булган урыннарда яктылык кайтаручы элементлар булу;

4) киртәнең урнашуы газон кырыеннан 10 см дан да артык түгел;

5) файдаланыла торган материалның нейтраль төсләрен яки табигый төсләрен куллану.

63. Автомобиль юлларындагы тротуарларда түбәндәге МАФ кулланырга кирәк:

1) сумкалар урыны булган аркасыз эскәмияләр;

2) мөмкинлекләре чикләнгән кешеләр өчен эскәмияләрдә терәкләр;

3) автомобиль бәрүеннән жәяүлеләрне яклауны тәмин итә торган киртәләр;

4) асылмалы кашпо, асылмалы чәчәклекләр һәм вазоннар;

5) биек чәчәклекләр (вазоннар) һәм чүп савытлары.

64. Муниципаль жиһазларны архитектур тирәлеккә карап сайларга кирәк.

65. Заманча дизайнның гадәти муниципаль жиһазы, башкарылуның югары сыйфатлы булуы шарты белән, тарихи төзелеш зоналарында файдаланылырга мөмкин. Заманча төзелешле районнарда тарихи стильдә стильләштерелгән жиһазларны кулланмау яхшырак.

66. Жәяүлеләр зоналары өчен түбәндәге МАФтан файдаланырга кирәк:

1) биекlege кеше буена туры китрәп куелган урам фонарьлары;

2) озак утырырга исәпләнгән эскәмияләр;

3) чәчәклекләр һәм кашпо (вазоннар);

4) мәгълүмат стендлары;

5) саклагыч киртәләр;

6) уеннар өчен өстәлләр.

67. МАФ өслегенң майданын минимальлештерергә кирәк, ирекле өслекләрне перфорацияләнгән яисә график вандализмга комачаулаучы яисә аны бетерүне жиңеләйтүче рельефлы итәргә кирәк.

68. бөтен килеш, тоташ ясалган коймаларны рәшәткәлегә алыштырырга тәкъдим ителә. Әгәр койманы сүтү яки рәшәткәлегә алыштыру мөмкинлеге булмаса, ул визуаль рәвештә үзгәртелергә мөмкин (мәсәлән, стрит ярдәмендә - контраст рәсемле арт) яки яшел утыртмаларны кулланып визуаль рәвештә каплап куярга.

69. Аз күләмле объектларны (коммутацион шкафларны һәм башкаларны) яклау өчен аз форматлы реклама өслегендә урнаштырырга кирәк. Шулай ук стрит-артны куллану яки аның эчендә афишалы тумба урнаштыру мөмкин.

70. график вандализмнан саклану өчен яктырту баганалары һәм башка объектлар конструкциясен рельефлы, шул исәптән рельефлы кисәкчәләре булган буяулар куллану.

71. Потенциаль вандализм урыннарында (вандализмның төп зонасы - жирдән 30-200 сантиметр) мәгълүмати конструкцияләрне ижтимагый файдалы мәгълүмат белән, мәсәлән, урынның тарихи планнары, навигация схемалары һәм башка шундый элементлар белән урнаштырырга мөмкин.

72. жиһазларны проектлаанда яки урнаштырганда аның вандаллардан яклауны да күз алдында тотарга кирәк, шул исәптән:

1) жиңел чистартыла торган һәм абразив һәм эри торган матдәләр куллану;

2) жиһазларның яссы өслекләрендә һәм перфоралаштырылган яисә рельефлы текстурлаштыру МАФ куллану, ул белдерүләрне ябыштырырга һәм өслеккә рәсемнәр төшерергә комачаулый һәм чистартуны жиңеләйтә;

3) буяуның яисә материалның караңгы тоннарын куллану.

73. Объектларны максималъ дәрәжәдә нейтраль рәвешендә башкарырга кирәк (мәсәлән, нейтраль төснә - кара, соры, ак, башка төсләрнең кара төсмерләрен куллану).

15 бүлек. Койма белән тотып алу

74. Киртәләрне төзегәндә һәм төзекләндергәндә функциональ төрлелек, уңайлы жәяүлеләр мохите оештыру, халыкның ярымприватлы киңлекләрдә булган ихтияжларын канәгәтләндерү өлешендә табигать белән гармониядә (килү өчен ачык пространство, ләкин күбесенчә социаль мөнәсәбәтләр яки күчемсез милек белән бергә идарә итү белән бәйлә затларның билгеле бер төркеме тарафыннан кулланыла торган киңлек)исәпкә алына, мөнәсәбәтләргә яисә күчемсез мөлкәткә уртақ ия булуга бәйлә рәвештә), жәяүлеләр маршрутлары челтәрендә яшәүчеләргә ихтияж булган маршрутларны саклап калу, куркынычсызлык таләпләрен исәпкә алып, гомуми файдаланудагы газоннарның һәм яшел утыртмаларны тискәре йогынтыдан саклау.

75. Ижтимагый, торак, рекреацион билгеләнештәге территорияләрдә декоратив челтәрле металл киртәләр кулланырга кирәк һәм тоташ, бөтенләй капланган һәм тимер-бетон коймалар куллану кулай түгел, шул исәптән күпфатирлы йортларның коймаларын проектлаганда да.

76. Агачлар интенсив жәяүлеләр хәрәкәте зонасында яисә төзелеш һәм реконструкция эшләре зоналарында үскән очракта, яклауның башка төрләре булмаганда, аларның биеклегенә, ничә еллык булуына, агачның токымына һәм башка характеристикаларга бәйле рәвештә билгеләнә торган саклагыч ирекле коймаларны күздә тотарга кирәк.

77. киртәләр төзегәндә һәм төзекләндергәндә түбәндәгеләрне истә тотарга кирәк, шул исәптән:

1) жәяүлеләр һәм транспорт маршрутлары булган урынны яшел зонадан (газоннар, клумбалар, парклар) аеру;

2) кешеләр агымын һәм маршрутларын исәпкә алып, юллар һәм тротуарларны проектлау;

3) төрле биеклектәге кабул итүләрне куллану яки яшел куак киртәләрен булдыру ярдәмендә яшел зоналарны һәм транзит юлларын чикләү;

4) сезонлы кар катламнарын исәпкә алып, бордюр ташының биеклеген һәм геометриясен проектлау;

5) бордюр ташын файдалану;

6) киртәнең кечерәк зона яисә урынның архитектур үзенчәлекләре аркасында мәгънәсе булмаган очракларда яшел зоналарны зуррак белән алмаштыру;

7) күпъяллык куаклы яшеллектән файдалану (бигрәк тә яшел зоналар чикләрендә);

8) газоннарның караңгы участкалары өчен яктылыкны кире кайтара торган фасад конструкцияләрен файдалану;

9) Материалларның тәкъдим ителгән табигый төсләрен исәпкә алып (мәсәлән, таш, металл, агач һәм шуңа охшаш), нейтраль төсләрне исәпкә алып, жирле архитектура органнары тарафыннан раслана торган төсле палитра нигезендә төрле төстәге коймаларны (мәсәлән, кара, ак, соры, кара төсләр һәм башка төсләр) куллану.

16 бүлек. Су җайланмалары

78. Су җайланмаларына фонтаннар, эчә торган су фонтаннары, бюветлар, чишмәләр, декоратив сулыклар керә. Су җайланмалары декоратив-эстетик функцияне үти, микроклиматны, һава һәм акустик мохитне яхшырта. Барлык төрдәге су җайланмаларын су торбалары белән тәэмин итү мөһим.

79. Фонтаннарны билгеләнгән тәртиптә килештерелгән индивидуаль архитектура проект эшләнмәләре нигезендә проектларга кирәк.

17 бүлек. Урам коммуналь-көнкүреш җиһазлары

80. Урам коммуналь-көнкүрөш жиһазлары чүп-чар жыйгычларның төрлө төрлөрө - бункерлар, контейнерлар, урналар белән тәкъдим ителгән. Коммуналь-көнкүрөш жиһазлары төрөн сайлаганда төп таләпләр булып экологик иминлек, файдаланудагы уңайлыктар, чистарту жиңеллеге, пөхтә тышкы күренештә торырга тиеш.

81. Коммуналь калдыктарны муниципаль берәмлекләр территорияләрендә (урамнарда, майданнарда, рекреация объектларында) жыю өчен контейнерлар һәм (яисә) урналар кулланыла. Рекреация объектлары территориясендә контейнерлар һәм чүп савытлары урнаштыруны эскәмияләр янында, капиталы булмаган стационар булмаган корымалар һәм азык-төлек продуктларын сатуга юнәлдерелгән урам техник жиһазлары урнаштыруны күздә тоту мөһим. Моннан тыш, урнаны жәмәгать транспорты тукталышларында урнаштырырга тәкъдим ителә. Барлык очрактарда да жәяүлеләрнең хәрәкәт итүенә, инвалид һәм балалар коляскалары узуына комачауламый торган жайланмаларны күздә тоту мөһим.

82. Контейнерлар саны һәм күләме житештерү һәм куллану калдыктары турындагы законнар таләпләре нигезендә билгеләнә.

18 бүлек. Урам техник жиһазлары һәм инженерлык коммуникацияләре (линияле корымалар)

83. Урамдагы техник жиһазларга карау коеларының люклары, яңгыр кабул итү коелары рәшәткәләре, жир асты коммуникацияләренең вентиляция шахталары, телефон элементәсе шкафлары һ. б. керә.

84. Инженерлык жиһазларының элементлары техник шартларга каршы килергә тиеш түгел, шул исәптән:

1) жәяүлеләр коммуникацияләре территориясендә (шул исәптән урам аркылы чыгу урыннарында) урнашкан карау коеларының люклары түбәләре яқындагы өслеккә капланган бер дәрәжәдә үтәлергә тиеш, төшү 20 мм дан артмаска тиеш, ә Люк кырые һәм тротуар өслеге арасында 15 мм дан да артмаска тиеш.;

2) Жир асты коммуникацияләренең вентиляция шахталарын рәшәткәләр белән жиһазландыру мөһим.

85. Тышкы инженерлык коммуникацияләре (жылылык челтәрләре, газүткәргеч, электр челтәрләре, су белән тәэмин итү һәм башкалар) һәм үзәкләштерелгән су чыгару системалары төзек хәлдә булырга тиеш.

86. Карау һәм яңгыр кабул итү коеларының жир өсте өлешен, жылылык трассалары, газ, ягулык линияләре, суүткәргечләр, электр тапшыру линияләре һәм аларны изоляцияләү линияләре, линия корымаларының һәм коммуникацияләренең башка жир өлешләренә зыян китерү рөхсәт ителми.

87. Урамнарның һәм тротуарларның юл өлешендә урнашкан люкларның, коеларның түбәләре, алар булмаган, зарарланган яисә жимерелгән очракта,

кичекмәстән карамагында әлеге коммуникацияләр булган оешмалар тарафыннан чикләп алынырга һәм өч көн эчендә торгызылырга тиеш.

88. Карау һәм башка коелар һәм камераларның люклары, урамнарның машиналар йөрү өлешендә һәм тротуарларда газ коверлары асфальт-бетон өслек белән бер тигезлектә булырга тиеш. Моның өчен аларның торышын даими рәвештә тикшерүләр үткәргә кирәк. Өслек жиңгерелгән очракта, аның кырыеннан 1 метр ераклыкта, янәшәдәге зонаның өслеген торгызырга кирәк. Зона кое авызына якин булган өслекне яңадан кайтару үзлекләре, типлары һәм маркалары буенча тиндәш материаллардан файдаланып башкарылырга тиеш. Асфальт-бетон өслек салу алдыннан мәжбүри тәртиптә түшәүче катламнарны вибрацион юкка чыгару үткәренләргә тиеш. Асфальт-бетон өслеген жәяр алдыннан асфальт-бетон катламнарын вибрацион трамбовка мәжбүри рәвештә үткәренләргә тиеш. Торгызыла торган һәм якин-тирә катламнарның кисешү тогы жөйнең бөтен биеклеге буенча дымлылыкны киметү һәм эчкә үтеп керүгә комачаулы торган һәм температура үзгөрүләр аркасында торгызыла торган өслекнең жиңгерелүен булдырмый торган адгезив пластик материал белән эшкәртеләргә тиеш. Яңартыла торган һәм аңа якин өслек дәрәжәләрендә тайпылышлар рөхсәт ителми.

89. Карау һәм яңгыр кабул итү коеларының люкларын ачык калдыру, пычрату рөхсәт ителми, жылылык челтәренәң жиңгер өсте линияләренәң, газ, ягулык-һәм линия корылмаларының һәм башка жиңгер өсте өлешләренәң тышкы изоляциясе булырга тиеш, яки күрсәтелгән объектларны вакытында профилактик тикшерүләр уздыру, аларны чистарту, буяу тиешле ремонт уздырылырга тиеш.

90. Юридик затларга караган су корылмаларына тиешле оешмаларның юл хезмәтләре яисә башка структур бүлекчәләре тарафыннан хезмәт күрсәтелә.

91. Инженерлык челтәрләре белән идарә итү күзәтү коелары һәм төеннәре люкларына, шулай ук яңгыр сүндерү су белән тәмин итү чыганакларына (яңгыр гидрантларына, сулыкларга) иреккә керү тәмин ителә.

92. Квартал эчендәге һәм йорт эчендәге линия корылмалары һәм коммуникацияләре челтәрләрен эксплуатацияләүнең нормаль шартларын саклау максатларында физик һәм юридик затларга тыела:

1) коеларның люкларын ачарга һәм суүткәргеч, канализация, жылылык трассалары магистральләрендә забор жайланмаларын көйләргә;

2) әлеге челтәрләрдә эксплуатацияләүче оешмалар рөхсәтеннән башка нинди дә булса эшләр башкарырга;

3) урам, ишегалды челтәрләре өстенә даими характердагы корылмалар төзәргә, инженерлык коммуникацияләре трассаларын төзелеш материаллары, чүп-чар һ. б. Белән тутырырга;

4) коеларны тыгыз ябылмаган килеш калдырырга һәм (яки) ватылган капкачлар белән ябарга;

5) жиңгер өсте суларын канализация системасына жиңгерәргә;

б) хужалык максатларында яңгыр гидрантларынан файдаланырга;

- 7) шланглар ярдәмендә урам колонкаларыннан су алу;
- 8) колонкаларны сүтәргә;
- 9) тротуарлардан һәм юл катламнарының лоток өлешеннән чүп-чар, смета һәм башка пычраткычлардан яңгыр кабул итү коеларына (рәшәткә) ташлау. Яңгыр канализациясе челтәрен чистартканда алынган пычраклык аны чистарту эшләрен башкаручы оешма тарафыннан кичекмәстән чыгарылырга тиеш.
- 10) урамнарда һәм квартал эчендәге территорияләрдә жир эшләре башкарганда люкларны бәрдереп төшерергә, жир асты коммуникацияләренә коеларын грунт белән күмәргә, асфальт жәйгәндә аларны капларга.

19 бүлек. Уен һәм спорт жиһазлары

93. Уен һәм спорт жиһазларын урнаштырганда һәм төзекләндергәндә торак пункт мохите сыйфатын тәмин итү бурычын хәл итү кысаларында, кешеләрне жәлеп итү үзәкләре буларак уен һәм спорт майданчыкларын оештыру өлешендә аралашу өчен функциональ төрлелек, уңайлы мохит принцибы исәпкә алына.

94. Муниципаль берәмлек территориясендә уен һәм спорт жиһазлары уен, физкультура-савыктыру жайланмалары, корымалар һәм (яисә) аларның комплекслары белән күрсәтелергә мөмкин. Балалар һәм яшүсмерләр өчен уен һәм спорт жиһазлары составын сайлаганда жиһазларның төрле яшь төркемнәренә анатомо-физиологик үзенчәлекләренә туры килүен тәмин итәргә кирәк. Уен һәм спорт жиһазлары санитария-гигиена нормаларына туры килергә, техник эксплуатациядә уңайлы булырга, эстетик яктан кызыклы булырга тиеш.

95. Халыкның барлык яшь төркемнәре өчен билгеләнгән спорт жиһазлары спорт, физкультура майданчыкларында йә рекреацияләр составында махсус жиһазландырылган жәяүлеләр коммуникацияләрендә (сәламәтлек сукмакларында) урнаштырыла.

20 бүлек. Яктылык бирү һәм ут бирү жиһазлары

96. Яктылыкны һәм яктырту жиһазларын булдырганда һәм төзекләндергәндә жирлек мохите сыйфатын тәмин итү бурычын хәл итү кысаларында жәяүлеләр мохитен уңайлы оештыру принциплары, шул исәптән жәяүлеләр өчен кызыклы һәм имин маршрутлар булдыру, шулай ук кешеләрне жәлеп итү урыннарында аралашу өчен уңайлы мохит булдыру зарурлыгы исәпкә алына.

97. Яктырту жайланмаларының төп өч төркем (функциональ, архитектур, яктылык мәгълүматын) проектлаганда түбәндәгеләрне тәмин итәргә кирәк:

- экономиялелек, энергия нәтижелелеге кулланыла торган жайланмалар, электр энергиясен рациональ бүлү һәм куллану;
- яктырту жайланмалары элементларының эстетикасын, аларның дизайнын, көндөзгә һәм төнгө вакытта кабул ителүен исәпкә алып, материаллар һәм эшләнмәләрнең сыйфатын;
- күрсәтмәләрнең төрлө режимнарында хезмәт күрсәтү һәм идарә итү уңайлыктары.

98. Функциональ яктырту (алга таба - ФО) юл өслекләрен һәм пространстволарны транспорт һәм жәяүлеләр зоналарында яктыртуның стационар жайланмалары белән гәмәлгә ашырыла. ФО жайланмалары гадәти, югары, парпетлы, газ жайланмаларына бүленә.

99. Гадәти жайланмаларда яктырткычларны терәкләрдә (венчурлый торган, консольный), асылмаларда яисә фасадларда (бра, плафоннар) урнаштырырга тәкъдим ителә. Аларны транспорт һәм жәяүлеләр зоналарында традицион зоналар буларак кулланырга кирәк.

100. Югары мачталы жайланмалар киңлекләренә, транспорт чишелешләрен һәм магистральләренә, ачык паркингларны яктырту өчен файдаланыла.

101. Парпетлы жайланмаларда яктырткычлар юлларның, күперләренә, эстакадаларның, пандусларның, юл чишелешләренә, шулай ук тротуарларның һәм мәйданчыкларның юл өлөшөн киртәләүче линия яки пунктир белән парпетка урнаштырыла.

102. Газон яктырткычлары гадәттә газоннарны, чәчәк түтәлләрен, жәяүлеләр өчен юлларны һәм мәйданчыкларны яктырту өчен хезмәт итә. Алар ижтимагый киңлекләр территорияләрендә һәм рекреация объектларында минималь вандализм зоналарында каралырга мөмкин.

103. Баскычка тезеп куелган яктырткычларны, идән асты стеналарын, коймаларны, бина һәм корылмаларның цокольләрен, кече архитектура формаларын яктырту өчен жәмәгәт билгеләнешендәге территорияләренә жәяүлеләр зоналарын яктырту өчен файдаланырга кирәк.

104. **Архитектур** яктырту (алга таба - АО) кичке сәгәтләрдә сәнгәти тәәсирле визуаль мохит формалаштыру, архитектура, архитектура, тарих һәм мәдәният һәйкәлләрен, инженерлык һәм монументаль сәнгәт һәйкәлләрен, МАФ, доминант һәм истәлекле объектларны, ландшафт композицияләрен караңгылыктан аеру, яктылык ансамбльләре булдыру. Ул объектларны яктыртуның стационар яисә вакытлыча жайланмалары, башлыча, аларның фасад өслекләрен тышкы яктырту белән тормышка ашырыла.

105. АО вакытлы жайланмаларына бәйрәм иллюминациясе керә: яктылык гирляндалары, сеткалар, контурлы обойлар, светографик элементлар, панно һәм кыздыру лампаларыннан, разрядлы, яктылык диодларыннан, яктылык проекцияләреннән, лазер рәсемнәреннән торган күләмле композицияләр һәм башкалар.

106. Архитектур яктырту максатларында шулай ук ФО жайланмалары да файдаланылырга мөмкин - биналарның, корылмаларның, яшел утыртмаларның фасадларына, иллюминация, яктылык мәгълүматы һәм рекламаларының

элементлары урам яктырткычларының терәкләрендә ныгырга мөмкин булган прожекторларны монтажлау өчен.

107. Яктылык мәгълүматы (алга таба - СИ), шул исәптән яктылык рекламасы жәяүлеләрне һәм автотранспорт йөртүчеләрне пространствода ориентацияләү өчен билгеләнгән, шул исәптән юл хәрәкәте кагыйдәләренә каршы килми торган яктылык-окомпозиция бурычларын исәпкә алып, яктылыкны күзәтү бурычларын хәл итү өчен дә.

108. ФО һәм АОның стационар жайланмаларында энергиянең нәтижәле яктылык чыганаclarы, эшләнмәнең дизайны һәм эксплуатация характеристикалары буенча сыйфатлы яктырту приборлары һәм системалары: таянычлар, кронштейннар, яклау рәшәткәләре, экраннар һәм гамәлдәге илкүләм стандартлар таләпләренә җавап бирә торган конструктив элементлар кулланыла.

109. ФО жайланмаларында яктылык чыганаclarын таләпләрне исәпкә алып, ориентацияне яхшыртуны, уңай күрү шартлары формалашуны, шулай ук, кирәк була калса, яктылык зоналаштыруны исәпкә алып сайларга кирәк.

110. АО һәм СИ жайланмаларында, формалаша торган яктылык һәм төсләр адаптациясе шартларын исәпкә алып, ак яисә төсле яктылык чыганаclarы һәм барлык төркемнәрнең, бигрәк тә торак пунктның конкрет киңлегендә яисә яктылык ансамблендә эшләүче хроматик яктылык белән, яктырту жайланмаларының уртак тәэсире тудырыла торган суммар күрү эффекты кулланыла.

111. Транспорт һәм жәяүлеләр зоналары федераль округы жайланмаларында яктырту приборлары кулланыла, алар туры, таралган яисә чагылдырылган яктылыкның аскы ярымөлкәсенә юнәлдерелгән.

21 бүлек. Реклама конструкцияләре һәм тышкы мәгълүмат чаралары

112. Реклама конструкцияләрен, мәгълүмат конструкцияләрен (алга таба - вывескалар) урнаштыру, шулай ук башка графикэлементлар «Реклама турында» 2006 елның 13 мартындагы 38-ФЗ номерлы Федераль закон, Татарстан Республикасы Мамадыш муниципаль районы территориясендә тышкы реклама (реклама конструкцияләре) чараларын урнаштыру һәм эксплуатацияләү кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

113. Реклама конструкцияләре төзек инженер-техник хәлдә булырга һәм рөхсәт һәм проект документациясенә туры килергә, эстетик күренеше булырга, чиста булырга, өслектә чит язмалар, рәсемнәр, белдерүләр, плакатлар, башка мәгълүмати-басма продукция һәм аларның өлешләре булмаска тиеш. Реклама конструкцияләре бербөтен, җимерелмәгән сурәт булырга тиеш.

114. Реклама сурәте булмаганда, биналарда урнашкан щитлы реклама конструкцияләре өслеге, корылмалар, шулай ук реклама конструкцияләре аерым торучы, ачык төстәге щитлар белән ябыла, яисә якты материал белән тартыла.

115. Металлдан эшлэнгән реклама конструкцияләре элементлары буялырга һәм коррозиягә бирелмәскә тиеш. Таштан яки бетоннан ясалган реклама конструкцияләре элементлары ташның табигый төсен яки агачның декоратив бизәлешендә куллану очракларыннан тыш, буялырга, агачтан эшлэнгән элементлар да буялырга тиеш. Реклама конструкцияләрен сатып алу кирәк булган саен, ләкин елына кимендә 1 тапкыр, 1 майга кадәр гамәлгә ашырыла.

116. Тыела:

- 1) ике көннән артыкзарарланган реклама сурәтләре булган реклама конструкцияләрен эксплуатацияләү (сурәтнең бөтенлеген, язуларны һ.б.);
- 2) ике тәүлектән артык механик зарарланулары (конструкциянең деформациясе, зыян күргән щит һ.б.), булган реклама конструкцияләрен эксплуатацияләү;
- 3) чыгарыла торган щитлы реклама конструкцияләрен (штендерларны) урнаштыру.

117. Әгәр мондый урнаштыруны башка субъектлар белән килештерү гамәлдәге законнарда яисә шартнамәдә каралмаган булса, яктырту һәм контактлы челтәр таянычларында реклама продукциясенә теләсә нинди төрләрен урнаштыру тыела.

118. Газета, плакатлар, афишалар, белдерүләр һәм реклама проспектылары һәм башка мәгълүмати-басма продукция ябыштыру махсус билгелэнгән щитларда, стендларда яисә тумбаларда гына рөхсәт ителә.

119. Мәгълүмати-басма продукцияне әлеге максатлар өчен билгелэнгән конструкцияләрдән башка жирдә урнаштыру тыела.

22 бүлек. Капиталь булмаган стационар булмаган корылмалар

120. Жиңел конструкцияләрдән ясалган, тирән булмаган фундаментларны һәм жир асты корылмаларын (вак сугару сәүдәсе, көнкүреш хезмәте күрсәтү һәм туклану объектлары, тукталыш павильоннары, жир өсте бәдрәф кабиналары, бокс гаражлары, апиталь характердагы башка объектлар) төзүдә торақ пунктның барлыкка килгән мохитенә һәм озак вакытлы эксплуатацияләү шартларына туры килә торган дизайн һәм яктыртуның архитектура-сәнгать таләпләренә җавап бирә торган корылмаларның бизәү материаллары кулланыла. Витринаны пыялалаганда, ныклы, басымлы материаллар, күп катлы пленкалы өслекләр, поликарбонат пыялалар кулланыла.

121. Капиталь булмаган стационар булмаган корылмаларны төзегәндә һәм төзекләндергәндә тирәлекнең сыйфатын тәэмин итү бурычын хәл итү кысаларында функциональ күптөрлелек, уңайлы җәяүлеләр мохитен оештыру, территорияне төрле сервислар белән тәэмин итү өлешендә аралашу өчен уңайлы мохит булдыру принциптарын исәпкә алырга кирәк.

122. Капиталь булмаган стационар булмаган корылмаларны муниципаль берәмлек территорияләрендә, шулай ук, автомобиль һәм җәяүлеләр хәрәкәтенә комачауламаслык итеп, урнаштырырга. Ваклап сату, көнкүреш

хезмәте күрсәтү һәм туклану предприятиеләре корылмаларын Башкарма комитет билгеләгән тәртип нигезендә урнаштырырга киңәш ителә.

23 бүлек. Биналарны һәм корылмаларны бизәү һәм жиһазлау

123. Биналар һәм корылмалар фасадларының тышкы күренеше, төсләр чишелеше, фасадның конструктив элементлары, бина (корылма), реклама конструкцияләре, өстәмә жиһазлар фасадлары урнаштыру урыннары, аларның тибы, төре һәм күләме керә.

124. Биналарны (корылмаларны) тоту бурычлары йөкләнгән биналар (корылмалар) хужалары, биналар (корылмалар) хужалары һәм башка затлар фасадларны тиешле хәлдә тотарга, гамәлдәге законнарда каралган таләпләрне, биналарны, корылмаларны техник эксплуатацияләү кагыйдәләре һәм нормаларында каралган таләпләрне үтәргә тиеш.

125. Фасадларның тиешле торышын тәмин итү максатларында түбәндәгеләр тыела:

1) биналар (корылмалар) фасадларының архитектура детальләрен юк итү, бозу;

2) газеталарның, плакатларның, афишаларның, белдерүләренң, реклама проспектарының һәм әлеге максатлар өчен билгеләнгән урыннардан һәм конструкцияләрдән тыш биналар (корылмалар) фасадындагы башка мәгълүмати-басма продукциянең үз белдеге белән ябыштырылуы;

3) бина (корылмалар) фасадларына, биналарның (корылмаларның) түбәләренә, мәгълүмат элементларын һәм биналарның (корылмаларның) алгы якларын һәм фасадларын урнаштыру һәм эксплуатацияләүгә Башкарма комитет тарафыннан бирелгән мәгълүмати элементларны һәм биналарның (корылмаларның) фасадларын урнаштыру.

126. Үз белдеген белән башкарылган язуларны, шулай ук үз белдеген белән урнаштырылган мәгълүмати-басма продукцияне, мәгълүмат элементларын һәм биналарның (корылмаларның) алгы якларын һәм жайланмаларын бетерү эшләрен оештыру милекчеләргә һәм, шулай ук биналарны (корылмаларны) карап тоту буенча вазыйфалар йөкләнгән затларга йөкләнә.

24 бүлек. Капиталь төзелеш элементлары

127. Капиталь төзелеш объектлары номер һәм йорт билгеләре күрсәтелгән табличка белән жиһазландырылырга тиеш.

128. Торак биналар керү номерлары күрсәткечләре белән жиһазланган булырга тиеш. Һәр подъездның әлеге подъездда урнашкан фатирлар номерлары күрсәтелгән билге булырга тиеш.

129. Капиталь төзелеш объектларына кергәндә каты өслекле мәйданчыклар оештыруны күздә тотарга кирәк, эскәмияләр урнаштыру һәм яшелләндерүнең төрле төрләрен куллану мөмкин.

130. Торак һәм ижтимагый әһәмияттәге капитал төзелеш объектларында кондиционерлар урнаштыру, аларның бина элементларына зыянлы йогынтысын булдырмау шарты белән башкарылырга тиеш. Кондиционерның тышкы блоклары кондиционер эшендә барлыкка килгән конденсат козырекларга, тәрәзәләргә һәм тәрәзә сливларына эләкмәслектеп урнаштырылырга тиеш.

131. Өстәмә жиһазларны урнаштыру, биналар милекчеләре ризалыгы белән, башкарма комитет яисә ул вәкаләт биргән орган тарафыннан бирелгән архитектура биреме нигезендә гамәлгә ашырыла.

132. Капиталь төзелеш объектларының милекчеләренә яисә вәкаләтле затларына, арендаторларына һәм алардан файдаланучыларга түбәндәгеләр кирәк:

1) яңадан планлаштыру һәм капитал ремонт үткәргәндә биналарның һәм корылмаларның гамәлдәге архитектур йөзен хуплау;

2) капитал төзелеш объектларының фасадларына зыян китермәскә, шул исәптән төзелеш эшләрен башкарганда козыреклар, навеслар урнаштыру, фасадта өстәмә жиһазлар урнаштыру өлешендә.

3) кондиционерларның тышкы блокларын архитектур детальләрдә, декор элементларында, кыйммәтле архитектур бизәкле өслекләрдә антенналар урнаштыруга юл куймаска, шулай ук архитектур өслекләргә зарарлауга китерә торган ныгытуга юл куймаска.

133. Эшләр башкарганда фасадка, капитал төзелеш объектларының түбәләренә капитал ремонт ясаганда яисә капитал төзелеш объектларын реконструкцияләгәндә түбәндәгеләр кирәк:

1) аерым фасад мәйданында бертөрле рәсемне, төсне, тәрәзәләрен, балконнарның һәм көймәләрен үзара бәйләнгән материалларын, балконнарны, яна архитектура детальләрен формаларын һәм тышкы кыяфәтен, керү юлларында козырекларның түбәләрен, су агу системасын күздә тотарга;

2) торак пунктның төп (магистраль) урамнарына чыга торган биналар һәм корылмалар фасадларында төзелеш урманнарын саклау сеткасы белән тарттыру, төзелеш компаниясе логотибын яисә фасадның перспектив төрөн китерү рәхсәт ителә;

3) төзелеш басмаларын алганнан соң соң зарарланганурынны төзекләндергә;

4) төзекләндерү һәм яшелләндерү объектларының иминлеген тәмин итәргә.

134. облицовкаларның, штукатуркаларның, фактура һәм буяу катлавының жирле жимерелүе, штукатуркадагы ярыклар, облицовка жөеннән эремәләр, кирпич һәм вак кисәк ябыштыру, тулы жыелма биналар тоташкан урыннарның герметик өлешен жимерү, стеналарның калкып торган өлешләрендә металл өслекләрен зарарлануы яки тузуы, су торбалары жимерелү, юеш һәм күгәргән таплар, жылыну һәм өслекнең гомуми пычрануы, шул исәптән графитиниң булуы, парапетларның жимерелүе һәм мондый жимерелүләрен киләчәктә

артуына юл куймыйча, юкка чыгару зарур. Юридик яки физик затлар милкендә, хужалык алып баруда яки юридик затларның оператив идарәсендә торак булмаган яки торак биналарда аерым торак булмаган биналар булган очракта, мондый затлар аталган биналарның фасадларын ремонтлауда өлешләр катнашу буенча йөкләмәләр биреләр.

135. Фасадларда урнаштырылган мәгълүмати такталар, истәлекле такталар чиста һәм төзек хәлдә сакланырга тиеш.

136. Керү урыны, цоколь, витриналар чиста һәм төзек хәлдә булырга тиеш.

137. Йорт билгеләре чиста булырга тиеш.

138. Подъездларның чыгып торган урыннары, шулай ук түбәләре пычранудан, агач-куак һәм чүп үләннәреннән чистартылырга тиеш.

139. Кышын түбә кардан, боздан вакытында чистартылырга тиеш. Түбәләргә кардан чистартып, тротуарларга чыгарып ташлау бары тик тәүлекнең якты вакытында урам ягына караган түбә скатында гына рөхсәт ителә. Түбәдән кар ташлау, шулай ук якты түбәләрдән эчке ишегалды территорияләренә чыгарылырга тиеш. Кар ыргыту алдыннан транспорт чараларының һәм жәяүлеләргә хәрәкәт куркынычсызлыгын тәмин итә торган сак чаралары уздырырга кирәк, түбә кардан чистартылган вакытта кискәтү чаралары урнаштырылырга тиеш.

140. Түбәдән ташланган карны (карны) торак фондыннан тыш, ташлаганнан соң 24 сәгатьтән дә соңга калмыйча чыгарырга кирәк. Түбәләрдән кар төшкәндә агачларның, куакларның, урам электр яктырткычларының һава линияләренә, растяжкаларның, мәгълүмат урнаштыру чараларының, юл билгеләренә, элементларның һ.б. тулысынча сакланышын тәмин итә торган чаралар күрелергә тиеш.

25 бүлек. Жир эшләре башкару

141. Жирлек территориясен төзекләндерү, жир эшләре оештыру һәм үткөрү, жир эшләрен башкаруга рөхсәт алу (алга таба - ордер), су һәм кар суларын чыгару техник шартларын һәм проектын килештерү, төзекләндерү объектын вакытлыча ябуга рөхсәт яисә килешү төзү һәм алу башкарма комитет билгеләгән тәртип нигезендә гамәлгә ашырыла.

142. Юл өслекләрен грунт казу, чыгару һәм тутыру яисә ачу белән бәйлә эшләр (жир асты коммуникацияләрен салу, реконструкцияләү яки ремонтлау, свай һәм шпунт кагу, грунт планировкасы, бораулау эшләре) Ордер комиссиясе тарафыннан бирелгән ордер булганда гына башкарылырга тиеш.

143. Челтәр хужаларына авария эшләрен телефон программасы буенча яки ордер комиссиясе белдерүе буенча, авария хәлендәге ордерны өч көнлек срокка рәсмиләштерү белән башкаруга кирәк. Эшләргә озынайту кирәк булганда, Башкарма комитет билгеләгән тәртип нигезендә даими ордер ачыла.

144. Жир эшләрен башкару урыннары тоташ койма, сулысигнал барьерлары, ПВХ челтәре яки яктылык кайтаргыч катлам (тасма) булган челтәрле киртәләр белән, оешма исемен һәм телефон номерын күрсәтеп, сигнал утлары, урап узу

юлы һәм жәяүлеләр кичүе күрсәткечләре белән тәмин ителергә һәм, кирәк булганда, күперләр һәм траплар белән тәмин ителергә тиеш, ике яктан да биеклегә 1,1 метрдан да ким булмаган култыкса белән бүленгән, ике яктан да, 0,15 метр биеклеккә тоташ тышланган һәм идәннән 0,5 метр биеклектә өстәмә киртәләү планкасы белән тәмин ителергә тиеш.

145. Жир эшләрен башкаргандатүбәндәгеләрне үтәргә кирәк:

1) агачларны һәм куакларны 2 м биеклектәге тоташ койма белән киртәләргә, коймаларны агач кәүсәсеннән 0,5 м дан да ким булмаган ераклыкта өчпочмаклап урнаштырырга, шулай ук 0,5 м радиуста өчпочмак тирәли агач түшәмә салырга, агачларның кәүсәләрен саклык белән бәйләргә һәм куакларның ябалдашларын бәйләргә;

2) агачларның һәм куакларның тамыр системасы ялангач калуга һәм зарарлануга юл куймаска;

3) агач һәм куакларны туфрак һәм төзелеш чүп-чары белән күммәскә;

4) 0,2 - 0,3 м тирәнлеккә үсемлек грунтны кисеп алырга, Башкарма комитет билгеләгән махсус урыннарда күчерергә, территорияләренә төзекләндерүгә, газоннар, чәчәк түтәлләре урнаштыруга; үсемлек грунтны белән эшлөгәндә, аны аскы грунт белән катнаштырудан, пычранудан, юылудан һәм жилләтүдән сакларга;

5) Башкарма комитет билгеләгән урыннарда грунтны чыгару;

6) күчереп утырту өчен яраклы агачларны һәм куакларны әлегә яисә башка объектны яшелләндергәндә казып алырга һәм кулланырга;

7) яшел үсентеләрне су басу мөмкин булган очракта, дренаж жайланмасын урнаштырырга;

8) юлларның, майданнарның, ишегалды территорияләренә, тротуарларның тундырылуын һәм асфальтлауны башкарганда, агач тирәсендә диаметры 1,5 метрдан да ким булмаган буш киңлекләр (ирекле лункалар) калдырырга;

9) төзелеш материалларын агачтан 2,5 м һәм куаклардан 1,5 м ераклыкта берләштерергә. Янучан материалларны агач һәм куаклардан 10 м дан да якин куймаска;

10) яшел утыртмаларны юкка чыгаруга (зарарлауга) юл куймыйча, күтәртү краннары һәм башка төр техника урнаштыру өчен керү юллары һәм урыннар булдырырга;

146. Юл өслекләре, тротуарлар, газоннар һәм башка казылган участоклар аларның сыйфатын киметмичә тулы күләмдә рөхсәт иткәндә күрсәтелгән срокларда торгызылырга тиеш.

147. Юлларның (магистральләренә) юл өлешләрендә, урамнарда, майданнарда төзелеш эшләрен башкару жәяүлеләр һәм юл хәрәкәте иминлеген тәмин итү шартларын исәпкә алып оештырылырга тиеш. Тротуарларда, жәяүлеләр юлларында эшләр башкарганда, кешеләр үтү өчен уңайлы һәм имин шартлар тәмин ителергә тиеш.

148. Жир эшләрә башкарганда урамнарда, тротуарларда хәрәкәтнең өлешчә яисә тулысынча ябылуы башкарма комитет һәм Россия Эчке эшләр министрлығының ЮХИДИ бүлеге белән килештереп башкарыла.

149. Тротуар һәм жәяүлеләр юллары траншеялары белән кисешкән урыннарда кисешкән юл яисә тротуарның бөтен киңлегенә жәяүлеләр өчен күчеш күперләре урнаштырылырга һәм ике яктан кимендә 1 метр биеклеккә киртә булырга тиеш.

150. Хәрәкәт куркынычсызлыгы һәм билгеләнгән таләпләрне үтәү өчен җаваплылык законнар нигезендә эшләр башкаруга рөхсәт бирүдә күрсәтелгән зат җаваплы була.

151. Асфальт-бетон өслекләренә салдыруучастокның чикләрен кисеп билгеләп куйганнан соң ачыла. Юл өлешендә һәм аның янындагы территориядә сүтелгән асфальт-бетон өслекне (скол) юлга өеп кую тыела. Аннан соңгы жир эшләрә юлларның сакланып кала торган участкаларында грунт һәм юл катламын бозмыйча механикалаштырылган ысул белән башкарылырга, жир эшләрән башкару проект нигезендә башкарыла.

152. Жир эшләрән башкаручы оешма, юридик яки физик зат эшләрне үткәрү урынын, оешма исемн, телефон номерын һәм эш башкаручының фамилиясен күрсәтеп, барлык периметр буенча типик киртәләр белән бүлә. Кич һәм төнлә урамнарның, мәйданнарның, юл йөрү юлларының юл өлешендә урнашкан арадагы киртәләрдә өстәмә рәвештә яктырту урнаштырылырга тиеш.

153. Транш һәм котлованнарны күмү 0,2 метрдан да артык булмаган катлам белән, һәр катламны жентекләп тыгызлап тутырып башкарыла; кышкы вакытта күмү бөтен тирәнлегә буенча 1,0 метрдан да ким булмаган ком һәм эрегән грунт белән башкарыла.

154. Юл өлешендә траншеяларны тутыру катламнарны кулдан яисә механикалаштырылган трамбовкалар тыгызлап һәм елның жылы вакытында су сибеп, һәр катлам тыгызлап тутырыла.

155. Жир эшләрән башкарганнан соң бозылган газоннар, яшел үсентеләр, борт ташы һәм асфальт-бетон катламы сыйфатлы һәм хәрәкәт итү өлешенә бөтен киңлегендә, яисә тротуарның ярылу урынында торгызыла.

156. Урамны траншеялар белән кисеп чыкканда, юл өлешендә асфальт-бетон өслек карталар белән торгызыла - һәр якка кимендә биш метр, ә тротуарда - кимендә өч метр, шул ук вакытта юлдагы борт ташының биеклеген 15 сантиметр, ә тротуарныкын - асфальт дәрәжәсендә тәмин итеп башкарыла.

157. Асфальт-бетон өслекне яңарту, әгәр аерма бер метрдан артмаса, эшләр беткәч һәм траншея салганнан соң ук башкарыла. Елның кышкы чорында траншеялар салганнан соң, асфальт-бетон өслегә урынына юл плитәләреннән яки штоклы материалларыннан (битум белән капланган кирпич, булыжник һ.б.), автотранспортның тоткарлыксыз йөрүе һәм жәяүлеләр үтүе өчен вакытлыча өслек ясала. Даими өслек рөхсәт ителгән вакытта урнаштырыла.

158. Урамнарда, юлларда, тротуарларда, мәйданчыкларда жир эшләрә башкарылганнан соң, асфальт-бетон өслек торгызыла.

159. Асфальт-бетон түшөлөшлө тротуарларны, жэяүлөлөр юлларын, коммуникациялэрне озайткан вакытта юлларны бозган очракта, катлам тротуарларның, юлларның бөтен киңлегенэ торгызыла, борт ташын торгызу буенча тиешле эшлэр башкарыла.

160. Юллар, урамнар, майданнарның түшөмнөре, эгэр түшөмнөң киңлеге машиналар йөрү өлөшенөң $1/3$ өлөшеннән артып китсэ, хэрэкэт итү өлөшендө аркылы траншея корылган булса, ярылу киңлеге урамның тиешле участогы, юл, майданның $1/50$ өлөшеннән артып киткән булса, шул ук тэртиптэ янадан торгызыла.

161. Жир эшлэрен башкару урынында яки аның тишелгән урынында асфальт-бетон өслөгөн сыйфатсыз торгызу очрагында, ике ел дөвамында аны кабат торгызуны каплату эшлэрен башкарган оешма башкара.

162. Су басу эшлэрен башкару урыннарында һәм алар янындагы территориялэрдэ су һәм кар суларын агызу эшлэрен башкаручы оешма тээмин итэргэ тиеш. Коеларны, яңгыр рэшөткөлэрен һәм лотокларны саклау өчен коеларга, яңгыр суларына һәм лотокларга керү мөмкинлеген тээмин итүчө агач щитлар һәм тартмалар кулланылырга тиеш.

163. Гамэлдэге коммуникациялэр белән кисешкән урыннарда траншеялар салу элэге жир асты коммуникациялэреннән файдаланучы оешмалар вэкиллэре катнашында башкарыла.

164. Жир эшлэрен башкару өчен жаваплы зат тиешле оешмаларга траншея һәм котлованнар салынган вакыт турында вакытында хэбэр итэргэ тиеш.

165. Гамэлдэге жир асты корылмалары (торбаүткэргечлэр, коелар, кабельлэр, фундаментлар) тирэсендэ жир эшлэре башкарганда эшлэрне оештыру проектында каралмаган ераклыкларда экскаваторлар куллану тыела. Мондый очрактарда эшлэр кулдан гына башкарыла. Жир эшлэрен каткан грунтта алып барганда, төшөп баручы клиник жайланмаларны газүткэргечлэрдән 5 метр ераклыктан якынара арада, электр үткэргечлэреннән, электр кабельлэреннән һәм башка жир асты коммуникациялэреннән 3 метрдан якынара арада куллану тыела, ава торган клинлы жайланмаларны торақ йортларга турыдан-туры якын куллану тыела.

166. Барлык күрсөтелгән эшлэр жир эшлэре алып баручы предприятиялэрнең көчлэре һәм чаралары исэбеннән башкарыла.

167. Жир эшлэрен башкарганда түбэндөгелэр тыела:

1) юлларда жир эшлэрен башкару башкарма комитет һәм Россия Эчке эшлэр министрлыгы идарэсенөң ЮХИДИ бүлэге белән килештермичэ эшлэү тыела;

2) проектта күрсөтелмэгән жир асты корылмалары, коммуникациялэр ачыкланган очракта, жир эшлэрен башкаруга комачауламаса да, кызыксынган оешма белән килештермичэ, башкару тыела;

3) гамэлдэге жир асты корылмаларының расланган проектта каралмаган телэсэ нинди күчөшө кызыксынган оешма һәм муниципаль берәмлекнең вэкалэтле органы белән килештермичэ, эгэр дэ элэге корылмалар житештерүгэ

комачауламаса да башкару тыела;

5) урамнарның якын-тирә участокларын пычрату һәм яңгыр сулары канализациясе чүпләү, су үткәрү торбалары, кюветлар һәм газоннарны күмү тыела;

6) траншеялардан, котлованнардан, коелардан машина юлына, тротуарларга су чыгару тыела, бозлавык барлыкка килүне булдырмас өчен яңгыр сулары канализациясе хужасы белән килешенеп, су элеге участкагы гамәлдәге яңгыр канализациясенә жибәрелергә тиеш;

7) башкарма комитет рөхсәтеннән башка агачларны, куакларны кисү һәм аларның тамырларын ачу тыела;

8) авария эшләрәннән тыш, яшел утыртмаларны юкка чыгару тыела;

9) жир асты коммуникацияләренең чыгу юллары булмаган кабель, торбалар салу өчен салынган траншеяларны геодезия хезмәте тарафыннан контроль узганчы каплау тыела;

10) кое һәм камераларның люклары капкачларын, яңгыр кабул итә торган кое рәшәткәләрен, юл катламнары лотокларын, яшел үсентеләрне, шулай ук газоннарда, гамәлдәге жир асты коммуникацияләре трассаларында, газүткәргечләренең, жылылык трассаларының, электр тапшыру линияләрен һәм элементә линияләрен грунт белән каплау;

10) грунтны котлованнан, траншеядән, юл тагаракларынан төзелеш майданчыкларынан читкә чыгару.

168. Урамнарда һәм юлларда кар һәм яңгыр сулары коелары юл өслеге белән бер дәрәжәдә торгызылырга тиеш.

169. Траншея һәм котлованнарны жир эшләрен башкаруга бирелгән рөхсәттә күрсәтелгән срокта күмү рөхсәт биргән орган вәкиле катнашында мәжбүри акт төзеп башкарылырга тиеш.

170. Саклау зоналары чикләрендә урнашкан жир кишәрлекләрендә үткәрелә торган эшләр Россия Федерациясенә гамәлдәге законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

III кисәк. Төзекләндерү объектларын тоту һәм эксплуатацияләү тәртибе

26 бүлек. Төзекләндерү объектларын карап тоту буенча эш башкару.

171. Төзекләндерү объектларын (агымдагы, капитал) ремонтлау эшләре түбәндәгеләрне үз эченә ала:

1) кирәк булган саен, юллар, машина юллары, тротуарлар өслекләрен һәм аларның конструктив элементларын торгызу һәм алмаштыру;

2) кирәк булган саен МАФны һәм аларның аерым элементларын урнаштыру, алмаштыру, торгызу;

3) санитария кагыйдәләре һәм нормалары нигезендә контейнер майданчыкларын яңарту, кирәк булганда урналарны алга таба алмаштырып кую;

4) кирәк булган саен яшел үсентеләрне карау буенча агымдагы эшләр;
5) жи́мерелгән коймаларны һәм мәйданчыкларның жиһазларын ремонтлау һәм торгызу;

б) тышкы яктырту объектларын торгызу, кирәк булган саен тышкы яктырту терәкләрен буяу, эмма кимендә ике елга бер тапкыр;

7) корыган, авария хәлендәге һәм декоратив күренешен югалткан яшел утыртмаларны бетерү, агач төпләрен казып алу, агач һәм куаклар утырту, газоннар чәчү, үсемлекләрне санитар кисү, үсеп чыккан жирләрне кисәргә һәм тере киртә булдырырга, киселгән жирләрне дөваларга.

172. Төзекләндерү эшләре төренең характерын билгеләү (агымдагы, капитал) тиешле төзекләндерү өлкәләрендә гамәлдә булган норматив документлар нигезендә башкарыла.

173. Төзекләндерү объектларын карап тоту эшләре түбәндәгеләрне үз эченә ала:

1) Тиешле территориядә урнашкан барлык элементларны һәм төзекләндерү объектларын, объектларга, төзекләндерү һәм аларны карап тоту элементларына карата таләпләренң төзеклеген, зыян күрүләрен һәм башка таләпләрне бозуларны ачыклау максатларында көн саен карап чыгу. Күрсәтелгән бозулар ачыкланган очракта, соңгылары 14 календарь көн эчендә, әлегә Кагыйдәләр белән башка сроклар билгеләнгән эш төрләреннән тыш, бетерелә;

2) яшел утыртмаларны карау чаралары (су сибү, газоннары чабу һ.б.);

3) яңгырлы һәм грунт суларын чыгару өчен билгеләнгән канауларны, торбаларны, дренажларны, калдыклардан һәм чүп-чардан чистартуны яз көне һәм аннан соң жыелган саен үткөрү;

4) МАФны һәм төзекләндерү элементларын, кирәк булган саен, әлегә объектларның техник һәм эстетик торышын исәпкә алып, чистарту, буяу, елга кимендә бер тапкыр;

5) чүп-чар жыелган саен (аларны тулыландырмыйча), аларны юу һәм дезинфекцияләү айга бер тапкыр (елның жылы вакытында), буяу - елга бер тапкырдан да ким түгел, э металл чүп савытларын елына кимендә ике тапкыр чистарту (язын һәм көз көне);

б) территорияне көндәлек жыештыру (себерү, чүп-чар, кар, бозны алу, төзекләндерү объектларын чиста тоту өчен башка технологик операцияләр уздыру);

7) расланган графиклар нигезендә, даими-план системасы буенча калдыклар жыю һәм алып китү.

174. Ишегалды территорияләрен карап тоту һәм жыештыру эшләре Кагыйдәләр һәм торак фондын техник эксплуатацияләү нормалары белән билгеләнгән күләмдә һәм даими рәвештә башкарыла.

175. Яшел үсентеләрне кисүдән (зарарлаудан) калдыкларны жыю әлегә яшел үсентеләрне кисү эшләрен башкаручы оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

176. Яшел үсентеләрне кисүдән (зарарлаудан) калдыкларны чыгару эш көне дәвамында - төп урамнар һәм магистральләр буйлап һәм тәүлек дәвамында - икенчел эһәмияттәге урамнардан һәм ишегалды территорияләреннән башкарыла. Яшел үсентеләр киселгәннән соң калган чүплекләр тәүлек дәвамында районның төп урамнарында һәм магистральләрендә, өч тәүлек дәвамында –икенчел эһәмияткә ия урамнарда һәм ишегалды территорияләрендә бетерелә.

Ауган агачлар үзләренә бирелгән территориянең милекчесе тарафыннан кичекмәстән юлларның, тротуарларның машина узу өлешеннән, токсиз үткәргечләрдән, торак һәм житештерү биналарының фасадларынан, ә башка территорияләрдән табылган вакыттан 8 сәгатъ эчендә жыештырыла.

177. Контейнерлы майданчыклары санитариянормаларына һәм кагыйдәләренә туры китерелергә тиеш.

178. Кешеләрнең массакүләм булу урыннары (территориянең базарлар, сәүдә зоналары һ.б.) чисталыкта тотылырга тиеш.

27 бүлек. Көзге-кышкы чорда муниципаль берәмлек территориясендә урып-жыю эшләрен оештыру һәм үткөрү

179. Территорияне көзге-кышкы жыештыруны 16 октябрдән 14 апрельгә кадәр башкарырга кирәк һәм чүп-чарны, коелган яфрактарны, кар һәм бозны, пычракны жыеп алуны, урамнарда хлорид катыш ком сибүне күздә тотарга кирәк. Агымдагы кышның уртача климат үзенчәлекләре күпкә үзгәргән очракта, кышкы жыештыруларны башлау һәм төгәлләү сроклары үзгәрергә мөмкин.

180. Урып-жыю техникасын кышкы чорда эшләүгә әзерләү чаралары Башкарма комитет билгеләгән срокларда уздырыла.

181. Яңа гына яуган карны өемнәргә һәм вак өемнәргә салу барлык урамнарда, майданнарда, яр буйларында, бульварларда һәм скверларда рөхсәт ителә, алар автотранспортның узуына һәм жәяүлеләр йөрүенә комачауламаска тиеш, һәм 24 сәгатъ эчендә чыгарылырга тиеш.

182. Урамның киңлегә һәм хәрәкәт характерына карап, анда валларны я машина юлының ике ягын, я тротуар буйлап йөрү өлешенең бер ягына, кирәкле чыгу- үтү урыннарын калдырып, салырга кирәк.

183. Ком сибүне һәм бозлавыкка каршы махсус материаллар белән эшкәртүне кар ява башлагач та яки бозлавык барлыкка килүгә башларга кирәк. Беренче чиратта бозлавык вакытында таулы урыннарда, юл чатлары, жәмәгатъ транспорты тукталышы урыннары, жәяүлеләр кичүләренә сибелә.

184. Жәяүлеләр хәрәкәте интенсив булган зоналарда кеше һәм хайваннар сәламәтлегенә, үсемлекләргә, аяк киemenә зыян китерә торган химик реагентларны куллану (яки минимумга житкерү) тыела. Тротуарларга хлоридсыз коры ком сибәргә кирәк.

185. Барлык тротуарларны, ишегалларын, урамнарның, майданнарның машиналар йөри торган өлешен, яр буйларын, базар майданнарын һәм асфальт

өслекле башка участокларны кардан һәм бозлы кардан кырып алып арындырырга һәм 8.00 сәгатькә кадәр ком сибәргә кирәк.

186. Урамнарны, майданнарны, күперләренә, плотиналарны, скверларны һәм бульварларны кардан һәм боздан чистартуны кичекмәстән кар явудан башларга һәм, беренче чиратта, магистраль урамнардан, автобус трассаларыннан, күперләрдән, плотиналардан һәм юлүткәргечләрдән, пычратмас өчен, транспортның өзлексез хәрәкәтен тәмин итү өчен башкарырга кирәк.

187. Кар вакытлыча жыела торган урыннар ел саен Татарстан Республикасы буенча Роспотребнадзор идарәсенә территорияль бүлеге белән килештереп, башкарма комитет тарафыннан билгеләнә.

188. Жәмәгать транспорты тукталышларыннан, жир өсте жәяүлеләр кичүләреннән, күперләрдән һәм юлүткәргечләрдән, кешеләр күпләп йөри торган урыннардан (эре сәүдә үзәкләреннән, базарлардан һ.б.), хастаханәләр һәм башка социаль әһәмиятле объектлардан, юл хәрәкәте куркынычсызлыгын тәмин итүче урамнардан һәм башка территорияләрдән кар явып үткәннән соң 24 сәгать эчендә кар чыгару.

189. Кар чистарту техникасы урамнарны, машина юлларын, махсулаштырылган оешмалар майданнарын жыештырганда бордюр кырыйларындагы лотокларны жыюны һәм жәяүлеләр кичүләрен, керү урыннарын, төзелеш ягыннан да, юлның икенче ягыннан да чистартуны тәмин итәргә кирәк.

190. Тротуарлар, ишегалды территорияләре һәм юллар кардан һәм боздан каты өслеккә кадәр чистартылырга тиеш. Боз катламы (бозлавык) барлыкка килгәндә, бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелә. Ишегалды территорияләрен һәм машина юлларын чистарту һәм эшкәртү вакыты кар яуганнан соң 12 сәгатьтән артмаска тиеш.

191. Кар жыю эшләрен (механикалаштырылган себерү һәм тротуарларда, жәяүлеләр өчен юллар һәм жәмәгать пассажир транспорты утырту майданчыклары) кар яву тәмамлануга ук башларга кирәк. Озак кар яуганда кар чистарту һәм бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртү циклырын жәяүлеләр өчен куркынычсызлыкны тәмин итеп кабатларга кирәк.

192. Тротуарлар һәм баскычтан төшү урыннары яңа яуган яисә тыгызланган кар (кар-боз) катламының бөтен киндәгендә чистартылырга тиеш.

193. Кар яуган чорда тротуарлар һәм баскычлар, майданчыклар һәм бинага керү баскычлары (жәмәгать файдалану урыннары) бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртәргә һәм жәяүлеләр хәрәкәте өчен чистартылырга тиеш.

194. Кар яву чорында торак ишегаллары территорияләрен жыештыру Торак фондының кагыйдәләре һәм техник эксплуатация нормаларында билгеләнгән срокларда һәм вакыт аралыгында башкарыла.

195. Ишегалды территорияләреннән һәм квартал эчендәге машина юлларыннан чистартыла торган кар, автотранспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәтенә комачауламый торган урыннарда ишегаллары территорияләрендә төзелергә

рөхсәт ителә. Кар өеп куйганда яшел үсентеләрне зарарлау рөхсәт ителми.

196. Кышкы вакытта биналарның хужалары һәм арендаторлары тарафыннан түбәләрне кардан, боздан һәм боз сөңгеләреннән чистарту оештырылырга тиеш.

197. Жәяүлеләр зоналарына чыга торган яклардагы биналарның түбәләрен боздан чистарту куркыныч участокларны алдан коймалап кую белән, шунда ук башкарылырга тиеш. Тышкы сулы түбәләрне, аны 30 сантиметрдан артык жыймыйча, вакыт-вакыт кардан чистартырга кирәк.

198. Биналарның түбәләрен кардан, боздан чистарту, аны тротуарларга ташлау тәүлекнең якты вакытында гына рөхсәт ителә. Түбәдән кар ташлау, шулай ук яссы түбәләрдән эчке ишегалды территорияләренә чыгарылырга тиеш. Биналарның түбәсеннән ташланган кар һәм боз сөңгеләре шунда ук машиналар йөри торган өлешкә жыештырыла һәм алга таба машиналар йөрү өлешен жыештыручы оешма тарафыннан урнаштырыла. Кар, боз һәм чүп-чарны су торбалары чокырларына ыргыту тыела. Түбәләрдән кар төшкәндә агачларның, куакларның, урам электр яктырткычларының һава линияләренен, растяжкаларның, реклама конструкцияләренен, светофор объектларының, юл билгеләренен, элемтә линияләренен һәм башкаларның сакланышын тәмин итүче чаралар күрелергә тиеш.

28 бүлек. Муниципаль берәмлекнең гомуми файдаланудагы территорияләрендә язгы-жәйге чорда жыештыру эшләрен оештыру һәм уздыру

199. Территорияне язгы-жәйге жыештыру 15 апрельдән 15 октябрьгә кадәр башкарыла һәм урамнарның, тротуарларның, майданнарны юу, су сибү һәм машина юлларын себерүне күздә тотта.

200. Урамнарның һәм майданнарның машиналар йөрү өлешенен бөтен киңлеген юарга кирәк.

201. Лотокларны һәм бордюрларны комнан, тузаннан, юудан соң чүп-чардан жыюны 7.00 сәгатькә тәмамларга кирәк.

202. Тротуар һәм ишегалды территорияләрен, яшел утыртмаларны һәм газоннарны юу һәм су сибү элге территорияне файдаланучы оешмалар һәм биналар милекчеләре көче белән башкарылырга тиеш.

203. Юл өслекләрен һәм тротуарларны юуны, шулай ук тротуарларны себерүне 23.00 сәгатьтән 7.00 сәгатьләр аралыгында башкарырга, ә юлларны дымлы себерүне 9.00 сәгатьтән 21.00 сәгатькә кадәр башкарырга кирәк.

204. Муниципаль берәмлек территориясендә, автомобиль юлларының бүленгән полосасында, автомобиль юлларының, автозаправка пунктларына һәм юл буе сервисының башка объектларына якин территорияләренен бүлү полосаларында үлән капламының биеклегенә 20 см дан артмаска тиеш.

205. Ишегалды территорияләрен, эчке юлларны һәм тротуарларны тузаннан һәм вак көнкүреш чүп-чарыннан күчерү механикалаштырылган ысул яисә кулдан башкарыла; территориядә чисталык эш көне дәвамында

сакланырга тиеш.

29 бүлек. Каты коммуналь калдыкларны жыю, транспортировкау, эшкертү, утильләштерү, зарарсызландыру, күмү

206. Каты коммуналь калдыклар милекчеләре белән эш итү буенча хезмәт күрсәтүләргә төзелгән шартнамә нигезендә муниципаль берәмлек территориясендә каты коммуналь калдыкларны жыю, транспортировкау, эшкертү, утильләштерү, зарарсызландыру, күмү региональ оператор тарафыннан тәмин ителә.

IV кисәк.Жирлек тирәлеген комплекслы төзекләндерү һәм үстерү проектларын тормышка ашыруһәм карарлар кабул итүдә ижтимагый катнашу формалары һәм механизмнары

30 бүлек. Гомуми нигезләмәләр. Жәмәгать катнашуының бурычлары, файдасы һәм формалары

207. Халыкның әйләнә-тирә мохиттән канәгатьлеген арттыру, тормыш һәм тирәлекнең сыйфатын күтәрү максатыннан, карарлар кабул итүгә һәм территорияләрне төзекләндерү проектларын тормышка ашыруга актив шәһәрлеләрне, жәмәгатьчелек вәкилләрен жәлеп итү, торак пунктны үстерүнең барлык субъектлары фикерен реаль исәпкә алу зарур.

208. Барлык кызыксынучы якларның киң катнашуын тәмин итү өчен ижтимагый мәнфәгатьләрне, теләкләрне һәм һөнәри экспертизаны оптималь яраштырукирәк:

- 1) ижтимагый таләпне ачыклау этабында ижтимагый катнашуның максимизациясе, хәрәкәтләнүчеләрнең формулировкалары кыйммәтләр һәм билгеләмәләр карала торган проектның максатлары;
- 2) бурычларны хәл итүнең альтернатив концепцияләрен эшләүдә ижтимагый катнашуны һәм һөнәри экспертизаны берләштерү, шул исәптән проект семинарлары һәм ачык конкурслары механизмын кулланып;
- 3) әлеге территориягә һәм әлеге мәсьәләгә мөнәсәбәтле торак пунктлар тормышының барлык субъектларын жәлеп итеп төзелгән вариантларны карау;
- 4) Сайланган концепцияне белгечләргә эшләп бетерүгә тапшыру, яңадан финал чишелешен карау, шул исәптән аның нәтижәләлеген арттыру һәм барлык кызыксынучы субъектлар катнашында жәлеп итүчәнлегә.

31 бүлек. Жәмәгать катнашуының принципнары һәм механизмнары

209. Жәмәгатьчелектә катнашуның барлык формалары барлык кызыксынучы якларны тулысынча кертүгә, аларның чын мәнфәгатьләрен һәм кыйммәтләрен ачыклауга, аларны проектлауда чагылыш табуга, проектларны

гамәлгә ашыруның максатлары һәм планнары буенча килешүгә ирешүгә, территорияне үстерү стратегиясен гамәлгә ашыручы проектлар тирәсендә жирлек тормышының барлык субъектларын мобилизацияләүгә һәм берләштерүгә юнәлдерелгән.

210. Территорияләрне төзекләндерү проектлары буенча ачык фикер алышуны проект бурычларын формалаштыру этабында һәм проектлау этапларының һәркайсы йомгаклары буенча оештырырга кирәк.

211. Территорияләрне төзекләндерүгә һәм үстерүгә кагылышлы барлык карарлар, тиешле территорияләрдә һәм авыл тормышының барлык субъектларында яшәүчеләрнең фикерен исәпкә алып, ачык һәм сөйләшенеп кабул ителергә тиеш.

212. Халыкка һәм авыл тормышының башка субъектларына төзекләндерү һәм әйләнә-тирә мохитне комплекслы үстерү өлкәсендәге бурычлар һәм проектлар турында мәгълүмат бирү һәм мәгълүмат алу мөмкинлеген арттыру өчен «Интернет»челтәрендә интерактив портал булдырырга киңәш ителә.

213. «Интернет» челтәренә төп проект һәм конкурс документациясеннән ирекле файдалануны тәмин итәргә, шулай ук төзекләндерү проектлары буенча гавами фикер алышуларның видеоязмасын һәм аларны махсулаштырылган муниципаль ресурсларда урнаштыруны тәмин итәргә кирәк. Моннан тыш, проектлар материалларын ачыктан-ачык шәрехләү һәм тикшерү мөмкинлеген тәмин итәргә тәкъдим ителә.

214. Карарлар кабул итү һәм комплекслы төзекләндерү проектларын гамәлгә ашыру процессында гражданның катнашуын гамәлгә ашыру өчен түбәндәге форматларга ия булырга кирәк:

1) территорияне үстерү максатларын һәм бурычларын бергәләп билгеләү, мохит проблемаларын һәм потенциалын инвентарлаштыру;

2) активлыкларның төп төрләрен, функциональ зоналарны һәм аларның сайланган территориядә үзара урнашуын билгеләү;

3) жиһазлар, капитал булмаган объектлар, кече архитектура формалары, аларның функциональ билгеләнешен, тиешле габаритларны, стиль чишелешен, материалларны тикшерү һәм сайлау;

4) территориянең функциональ зоналарын исәпкә алып, өслек типларын сайлауда консультацияләр;

5) яшелләндерүнең фаразланган типлары буенча консультацияләр;

6) фаразланган яктырту һәм яктырту жиһазлары типлары буенча консультацияләр;

7) проектны эшләүдә катнашу, архитекторлар, проектлаучылар һәм башка профильле белгечләр белән карарлар кабул итү;

8) проектлау процессында катнашучылар һәм булачак кулланучылар, шул исәптән жирле халыкны (олылар һәм балалар), эшмәкәрләрне, күрше территорияләрнең милекчеләрен һәм башка кызыксынган якларны да кертеп, проект карарларын килештерү;

9) проектны гамәлгә ашыру процессын ижтимагый контрольдә тотуны гамәлгә ашыру (теләсә нинди кызыксынучы яklar тарафыннан контрольдә

тоту мөмкинлеген дә кертеп, шулай ук эш төркемен, проектның ижтимагый советын, яки проектның күзәтү советын формалаштыруны да кертеп);

10) эксплуатацияләү процессын (теләсә кайсы кызыксынган як тарафыннан контрольдә тоту мөмкинлеген дә кертеп), шулай ук эш төркемен, ижтимагый советны, йә проектны эксплуатацияләүне даими бәяләү уздыру өчен проектның күзәтү советын формалаштыру) жәмәгать контролен гамәлгә ашыру.

215. Проектларны гамәлгә ашырганда жәмәгатьчелеккә планлаштырылган үзгәрешләр һәм коммуникациянең мөмкин булган барлык чаралары ярдәмдә әлеге процесста катнашу мөмкинлекләре турында мәгълүмат бирүне тәмин итәргә кирәк:

1) мәгълүмат жыю бурычларын хәл итү өчен интернет-ресурсны (жирлек сайты, социаль челтәрләр яисә кушымталар) куллану, проектның барышы турында «онлайн» катнашу һәм даими мәгълүмат житкерү, ижтимагый фикер алышулар уздыру йомгаклары буенча фото, видео һәм текст хисаплары бастырып чыгару;

2) төрле яшь төркемнәре кешеләренә киң даирәсен һәм проектның потенциал аудиторияләрен үз эченә алган жирле массакуләм мәгълүмат чаралары белән эшләү;

3) проектлана торган объектка турыдан-туры якын урнашкан торак йортларның подъездларында, шулай ук объектның үзәндәге махсус стендларында урнашкан мәгълүмати такталарда афишалар һәм белдерүләр элү; кешеләргә жәлеп итү һәм туплау урыннарында (жәмәгать һәм сәүдә-күңел ачу үзәкләре, истәлекле урыннар һәм майданчыклар), проектлана торган территорияләр яисә анда урнашкан әһәмиятле һәм социаль инфраструктура объектлары холлларында (поликлиникалар, китапханәләр, спорт үзәкләре һ.б.), ижтимагый фикер алышулар уздыру майданчыгында (керү төркеме зонасында, махсус мәгълүмат стендларында);

4) мәктәпләр һәм балалар бакчалары аша жирле халыкка мәгълүмат житкерү. Шул исәптән - мәктәп проектлары: рәсем конкурсын оештыру. Теләкләр жыю, иншалар, макетлар, проектлар, тарату анкета һәм укучыларның ата-аналар өчен чакыру ясау;

5) очрашуда катнашучыларны шәхсэн, электрон почта аша яисә телефон аша шәхси чакырулар;

6) мәгълүматны төрле һөнәри берләшмәләргә житкерүне тәмин итү өчен социаль челтәрләр һәм интернет-ресурслардан файдалану;

7) зур булмаган анкеталар тутыру һәм жыю жайланмалары булган интерактив стендлар урнаштыру, ижтимагый тормыш үзәкләрендә һәм күп санда кешеләр булган урыннарда теләкләр жыю һәм карталар үткәрү өчен территориянең генпланы булган стендлар урнаштыру;

8) күп кеше үтеп йөри торган урыннарда, проектлау объектының үз территориясендә махсус мәгълүмат стендлары урнаштыру. Стендлар анкета, мәгълүмат һәм элементгә керү өчен дә, шулай ук ижтимагый фикер алышулар

үздүрү йомгаклары буенча проектлау процессының һәм хисапларны игълан итү өчен майданчыклар буларак та эшли ала.

216. Проектлар турында фикер алышу интерактив форматта, түбәндөгә инструментлар ярдәмендә эшләүнең заманча төркем ысулларын жәлеп итү һәм аларның катнашуын тәмин итү өчен, инструментларның киң жыелмасын кулланып башкарылырга тиеш: анкеталаштыру, сорапшырулар, интервью, карта ясау, фокус-төркемнәр үткөрү, кулланучыларның аерым төркемнәре белән эшләү, проект семинарлары оештыру, проект остаханәләр (воркшоплар) оештыру, ижтимагый фикер алышулар үткөрү, өлкәннәр һәм балалар катнашында дизайн-уеннар үткөрү, мәктәп укучылары һәм студентлар белән проект остаханәләрен оештыру, мәктәп проектлары (рәсемнәр, эсәрләр, теләкләр, макетлар), территорияне эксплуатацияләүгә бәя бирү.

217. Проектлауның һәр этабында конкрет ситуация өчен максимум туры килә торган механизмнарны сайларга кирәк, алар проектта кызыксынучы барлык яклар өчен гади һәм аңлаешлы булырга тиеш.

218. Ижтимагый фикер алышулар үткөрү өчен, проектлау объекты белән янәшә урнашкан транспорт белән уңайлы зонада урнашкан, халыкка яхшы билгеле булган ижтимагый һәм мәдәни үзәкләрне (мәдәният, мәктәпләр, яшьләр һәм мәдәни үзәкләр) сайларга кирәк.

219. Ижтимагый фикер алышулар проект процессының барлык катнашучыларына карата нейтраль позициясе булган тәҗрибә модераторы катнашында үткөрелергә тиеш.

220. Очрашу нәтиҗәләре буенча, проектлы семинарлар, воркшоплар, дизайн-уеннар һәм теләсә нинди башка форматтагы ижтимагый фикер алышулар турында хисап, шулай ук очрашуның үз видеоязмасы формалаштырылырга һәм проектның мәгълүмати ресурсларында да, шулай ук, гражданнар проектның үсеш процессын күзәтә алсын өчен, муниципалитетның рәсми сайтында да, шулай ук шәрехләргә һәм бу процесска теләсә кайсы этапта кереп китәргә тиеш.

221. Проектның, проектка кадәрге тикшеренүләр нәтиҗәләре турында актуаль мәгълүматны бастырып чыгаруның квалификацияләнган катнашуын тәмин итү өчен, шулай ук проектның үзен жәмәгать фикер алышуы үткөрүгә кадәр 14 көннән дә соңга калмыйча гамәлгә ашырыла.

222. Төзекләндерү өлкәсендә ижтимагый контрольне теләсә кайсы кызыксынган физик һәм юридик затлар, шул исәптән фото-, видеофиксация өчен техник чаралар кулланып, шулай ук «Интернет» челтәрендә интерактив порталлар кулланып гамәлгә ашырырга хокуклы. Төзекләндерү өлкәсендә жәмәгать контроле кысаларында ачыкланган һәм теркәлгән хокук бозулар турында мәгълүмат чаралар күрү өчен жирлекнең вәкаләтле башкарма хакимияте органына һәм (яисә) жирлекнең интерактив порталына «Интернет» челтәрендә җибәрелә.

223. Төзеклэндерү өлкәсендә иҗтимагый контроль төзеклэндерү, торак һәм коммуналь хезмәтләр өлкәсендә мәғлүматның ачыклығын һәм җәмәгать контролен тәмин итү турында законнар һәм башка норматив хокукый актлар нигезләмәләрен исәпкә алып гамәлгә ашырыла.

**V кисәк. Төзеклэндерү нормаларын һәм кагыйдәләрен үтәүне
контрольдә тоту**

224. Гражданнарны, вазыйфай һәм юридик затларны әлеге кагыйдәләрне бозган өчен жаваплылыкка тарту Россия Федерациясенә һәм Татарстан Республикасының гамәлдәге законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

225. Жаваплылык чараларын куллану хокук бозучыны гамәлдәге законнар һәм әлеге Кагыйдәләр нигезендә китерелгән матди зыянны түләтүдән азат итми.